

ARCHEOLOGISCHE EVALUATIE VAN HET BODEMARCHIEF AAN DE GOUVERNEUR VERWILGHENSINGEL TE HASSELT (LIMBURG)

VERSLAG VAN RESULTATEN

ABO Archeologische Rapporten 6o6

Rapport opgemaakt door: Julie Hagen en Maarten Praet

Derbystraat 51

9051 Gent

maart 2018

Dossiernr. 23134.R.01

Projectcode OE: 2018B310

Gent

COLOFON

Titel

Archeologische evaluatie van het bodemarchief aan de Gouverneur Verwilghensingel te Hasselt (Limburg)

Auteurs

Julie Hagen en Maarten Praet

Projectnummer

- 231634 (intern)
- 2018B310 (Agentschap Onroerend Erfgoed)

Plaats en Datum

Gent, maart 2018

Reeks en nummer

ABO archeologische rapporten 606

ISSN 2406-3940

RAPPORTFICHE

Template

Versies		
Versie	Datum	Status
v0	03/2018	Interne draft
v1	03/2018	Externe draft / definitieve versie
v2	03/2018	Definitieve versie

Projectteam	
<i>Functie</i>	<i>Naam</i>
Projectleider	Jan Coenaerts
Business Unit Manager	Toon Moeskops
Kwaliteitscontrole	Jan Coenaerts
Director	Patrick Hambach

INHOUD

DEEL 1 Verslag van Resultaten	7
1 Inleiding	7
1.1 Thesaurus	7
1.2 Administratieve gegevens	7
1.3 Doel van het onderzoek	8
1.4 Aanleiding van het onderzoek	8
1.5 Afbakening onderzoeksgebied	8
1.6 Onderzoeksstrategie	10
2 Aard van de bedreiging	11
2.1 Huidige situatie	11
2.2 Toekomstige situatie	12
3 Assessmentrapport: Landschappelijke analyse	16
3.1 Topografische situering	16
3.2 Bodemkundige situering	20
4 Assessmentrapport: archeologische voorkennis	27
4.1 Inventarissen onroerend erfgoed	28
4.2 Cartografische Bronnen	32
4.3 Recente landschapsveranderingen	37
5 Besluit	39
5.1 Interpretatie en datering	39
5.2 Inschatting potentieel tot kennisvermeerdering	39
5.3 Samenvatting	40
6 Kwaliteitscontrole en ondertekening	41
7 Bibliografie	42
7.1 Literaire bronnen	42

LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Orthofotomozaïek (grootschalige winteropnamen, kleur 2013-2015) met aanduiding studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018).....	9
Figuur 2: Ligging studiegebied. GRB met aanduiding studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)	9
Figuur 3: Bovenaanzicht op het studiegebied (bron: Google StreetView, 2018).....	11
Figuur 4: Overzicht van toekomstige winkelketen aan de Gouverneur Verwilghensingel (bron: Opdrachtgever, 2018)	12
Figuur 5: Inplantingsplan van de toekomstige werken en overzicht van niveau 0 (bron: Opdrachtgever, 2018)	13
Figuur 6: Overzicht ondergrondse parkeergarage (bron: Opdrachtgever, 2018)	13
Figuur 7: Overzicht niveau 1 met winkelruimte (bron: Opdrachtgever, 2018).....	14
Figuur 8: Overzicht van niveau 2 met kantoorruimtes en sociale lokalen (bron: Opdrachtgever, 2018)	14
Figuur 9: Overzicht van niveau met kantoorruimtes en technisch lokaal (bron: Opdrachtgever, 2018)	15
Figuur 10: Overzicht van niveau 4 met kantoorruimtes (bron: Opdrachtgever, 2018)	15
Figuur 11: Topografische kaarten met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018).....	16
Figuur 12: Luchtfoto (grootschalige winteropnamen, kleur, 2013-2015) met hoogteprofiel van het studiegebied (blauw) volgens een noord-zuid-as (bron: Geopunt, 2018)	17
Figuur 13: Hoogteprofiel volgens een west-oost-as met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018).....	17
Figuur 14: Hoogteprofiel volgens een noord-zuid-as met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018).....	17
Figuur 15: DTM (1m) met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)	18
Figuur 16: DTM detail (1m) met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)	18
Figuur 17: Hillshade (afgeleid van DTM 1m) met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)	19
Figuur 18: Gedigitaliseerde bodemkaart (1:20.000) met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018).....	20
Figuur 19: Overzichtkaartje van het oriënterend bodemonderzoek ter hoogte van het studiegebied (bron: ABO nv, 2018).....	21
Figuur 20: Quartairgeologische sequentie ter hoogte van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018).....	22
Figuur 21:Gedigitaliseerde quartairgeologische kaart (1:200000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018).....	23
Figuur 22: Gedigitaliseerde tertiairgeologische kaart (1:50000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018).....	24
Figuur 23: Bodemerosiekaart op perceelsniveau met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018).....	25
Figuur 24: Bodemgebruikskaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018).....	26
Figuur 25: Tabel met geraadpleegde bronnen.....	27
Figuur 26: Weergave van de locaties met gekend bouwkundig erfgoed in de omgeving (blauw) (bron: Inventaris Onroerend Erfgoed, 2018)	29

Figuur 27: Tabel van het bouwkundig erfgoed in de omgeving (bron: Inventaris Onroerend Erfgoed, 2018).....	29
Figuur 28: Weergave van CAI-meldingen in de nabije omgeving van het studiegebied (blauw) (bron: Geoportaal, 2018)	30
Figuur 29: Tabel met alle CAI-locaties binnen een straal van ca. 1 km (bron: Inventaris Onroerend Erfgoed, 2018)	31
Figuur 30: Fricxkaart met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)	32
Figuur 31: Ferrariskaart met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018).....	33
Figuur 32: Ferrariskaart (detail) met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018).....	34
Figuur 33: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018).....	35
Figuur 34: Vandermaelenkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018).....	36
Figuur 35: Orthofoto (1971-panchromatisch) met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)	37
Figuur 36: Orthofoto (1979-1990) met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018).....	38
Figuur 37: Orthofotomozaïek (grootschalige winteropnamen, kleur 2013-2015) met aanduiding studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018).....	38

DEEL 1 VERSLAG VAN RESULTATEN

1 INLEIDING

1.1 THESAURUS

Bureauonderzoek, Hasselt, zandleem, Middeleeuwen, Nieuwe Tijd en Nieuwste Tijd

1.2 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

Projectcode 23134	Onroerend Erfgoed: 2018B310
ISSN-nummer	2406-3940
Erkend Archeoloog	ABO nv
Erkenningsnummer	OE/ERK/Archeoloog/2017/00167
Naam + adres onderzoeksgebied	
- straat + nr.:	Gouverneur Verwilghensingel
- postcode :	3500
- fusiegemeente :	Hasselt
- land :	België
Lambertcoördinaten (EPSG:31370)	xMin,yMin 5.34332,50.9398 xMax,yMax 5.34466,50.9409
Kadaster	
- Gemeente :	Hasselt
- Afdeling :	3
- Sectie :	c
- Percelen :	0310 V7 en X7
Onderzoekstermijn	Januari-maart 2018
Thesauri	Bureauonderzoek, Hasselt, zandleem, Middeleeuwen, Nieuwe Tijd en Nieuwste Tijd

1.3 DOEL VAN HET ONDERZOEK

Het doel van de archeologienota is nagaan in hoeverre het archeologisch archief dat potentieel aanwezig is op een terrein is bedreigd door een nakende ingreep in de bodem. Het onderzoek heeft drie objectieven. Ten eerste wordt een inschatting gemaakt van het archeologisch potentieel van de site. Daarnaast wordt nagegaan welke bewaring we kunnen verwachten van deze archeologische resten. Ten derde wordt nagegaan wat de impact van de geplande ingreep in de bodem zal zijn op deze resten.

De gegevens voor deze analyse worden gehaald uit bestaande en ontsloten landschappelijke, bouwkundige en archeologische inventarissen en kaarten in combinatie met de plannen geleverd door de opdrachtgever. Op basis van de resultaten van dit onderzoek zal een advies worden geformuleerd voor eventueel archeologisch vervolgonderzoek; in situ bewaring of vrijgave van het terrein.

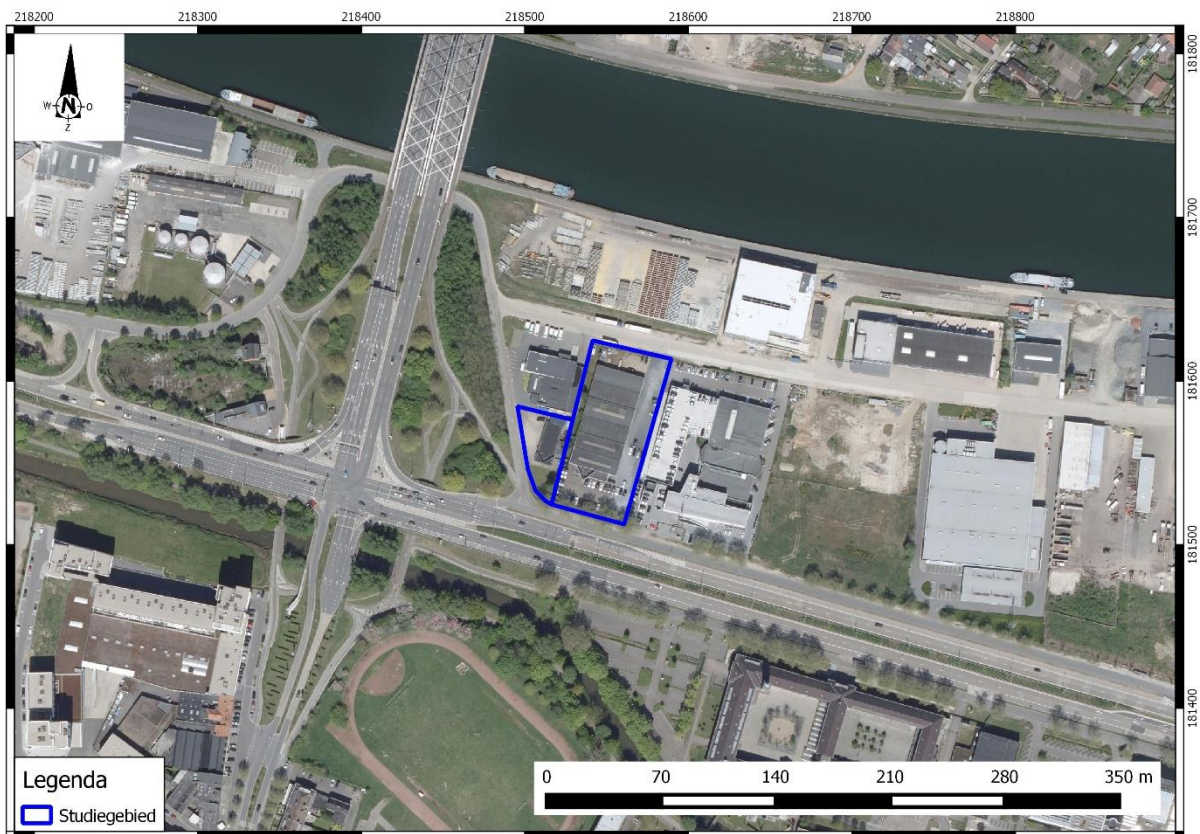
1.4 AANLEIDING VAN HET ONDERZOEK

Deze archeologienota kwam tot stand in opdracht van de initiatiefnemer naar aanleiding van de aanleg van een nieuwe winkel met bijhorende parking, kantoorruimtes en sociale lokalen aan de Gouverneur Verwilghensingel te Hasselt.

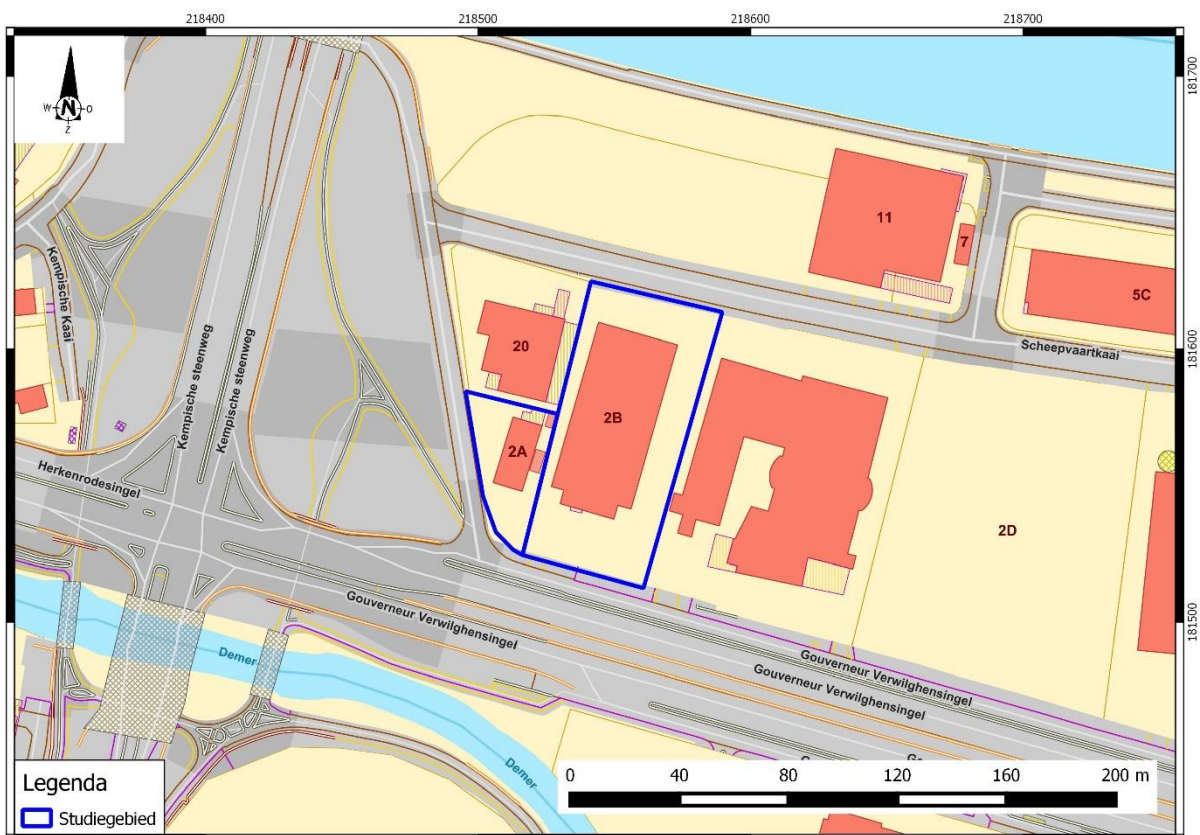
Doordat de oppervlakte van de percelen waarop deze ingreep betrekking heeft de grens van 3.000 m² overschrijdt (6.122 m²) en de ingreep in de bodem de grens van 1.000m² overschrijdt (3.555m²) buiten een archeologische zone, moet er in het kader van het nieuwe Onroerend Erfgoeddecreet voorafgaand aan een bouwvergunning, een archeologienota worden opgemaakt om het archeologisch potentieel te evalueren (art. 5.4.1. Onroerend Erfgoeddecreet). Hierbij wordt bijgevolg een archeologienota opgemaakt op basis van bureauonderzoek.

1.5 AFBAKENING ONDERZOEKSGBIED

Het studiegebied is gelegen aan de Gouverneur Verwilghensingel, de Kempische Kaai en de Scheepvaartkaai te Hasselt en bevindt zich in afdeling 3, sectie C op percelen 310 X7 en V7. Op ca. 782 m ten zuiden (zuidoosten) van het studiegebied bevindt de historische stadskern van Hasselt. Ten noorden van de beide percelen stroomt het Albertkanaal.

Figuur 1: Orthofotomozaïek (grootschalige winteropnamen, kleur 2013-2015) met aanduiding studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)

Figuur 2: Ligging studiegebied. GRB met aanduiding studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)

1.6 ONDERZOEKSSTRATEGIE

Volgende twee stappen worden ondernomen om een archeologisch verwachtingsprofiel op te stellen:

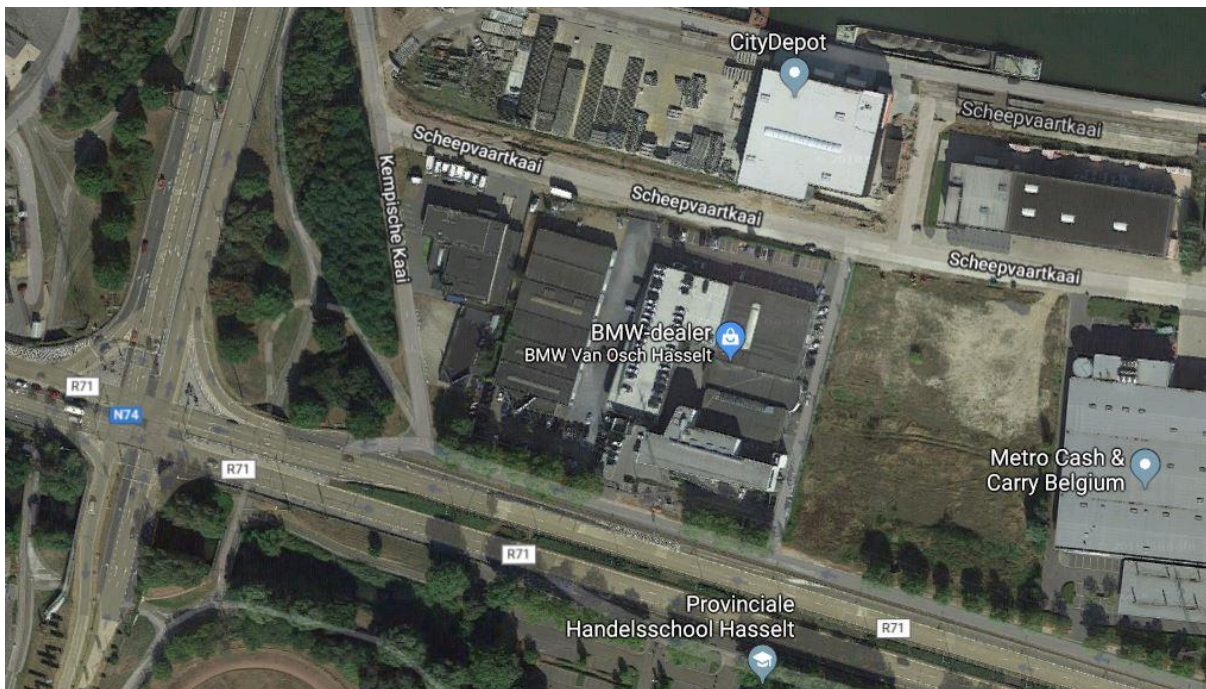
- 1) Een analyse van de bestaande en ontsloten landschappelijke gegevens plaatst het studiegebied in een breder landschappelijk kader (hfst. 3). Hiervoor werden zowel kaartmateriaal als literaire bronnen geconsulteerd.
- 2) Een analyse van de bestaande en ontsloten historische en archeologische gegevens geven inzicht in het archeologisch potentieel van het studiegebied (hfst. 4). Hierbij werden voornamelijk inventarissen onroerend erfgoed en historische kaarten geraadpleegd.

Het archeologisch verwachtingsprofiel wordt vervolgens geconfronteerd met de aard van de geplande werken teneinde de impact van deze werken te bepalen en een advies te formuleren.

2 AARD VAN DE BEDREIGING

2.1 HUIDIGE SITUATIE

Op perceel 310 v7 bevindt zich momenteel de 'Pro diving & surf bvba'. Perceel 310 x7 daarentegen fungeert momenteel als tweedehands BMW dealer met bijhorende garage en verhardingen over het hele terrein die mogelijks verstoringen hebben aangebracht in het onderliggende bodemarchief.

Figuur 3: Bovenaanzicht op het studiegebied (bron: Google StreetView, 2018)

2.2 TOEKOMSTIGE SITUATIE

Op het onderzoeksgebied zal er een nieuw winkelketen geplaatst worden met bijhorende parking en burelen. De geplande werken bestaan eerst en vooral uit de afbraak van het huidige pand en verhardingen. Daarbij zullen percelen 310/X7 en 310/V7 opnieuw volledig verhard en voorzien worden van een ondergrondse parkeergarage (95 plaatsen) met een totale diepte van ca. 4 meter, één liftput met een diepte van 4,5m en twee vluchttrappen aan het noordelijke en zuidelijke uiteinde van de parking.

Niveau 0 omvat een parking (ca. 130 plaatsen) van ca. 4778,80 m², een groenzone aan de westelijke, noordelijke en zuidelijke zijde van het onderzoeksgebied met een oppervlakte van ca. 925 m², een zone voor techniek (29,75 m²) en tenslotte een circulatiezone bestaande uit rol –en gewone trappen met een totale oppervlakte van ca. 387,81 m².

Niveau 1 zal hoofdzakelijk bestaan uit het winkelgedeelte met een totale oppervlakte van 3561 m² en een klein gedeelte circulatiezone.

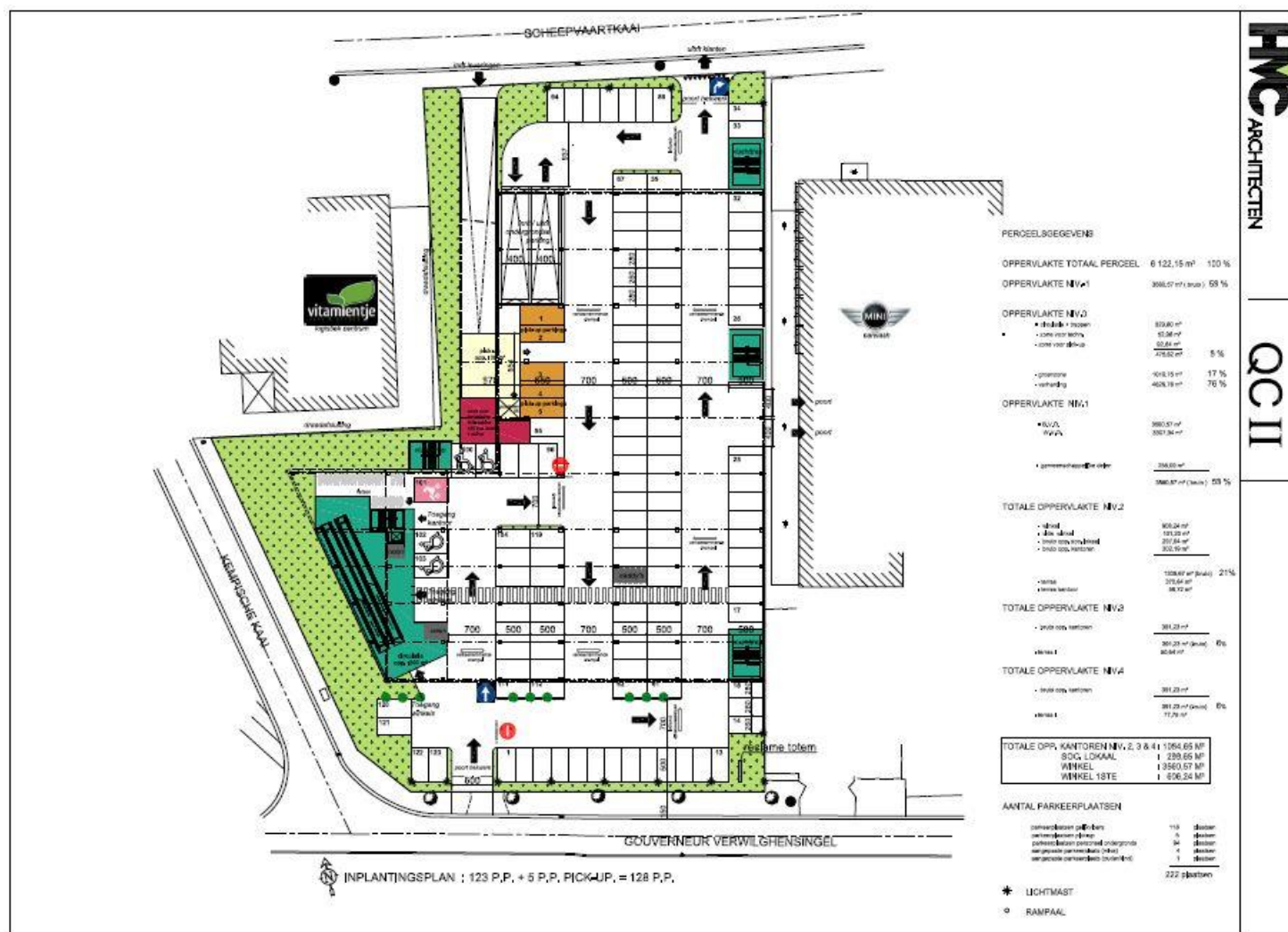
Ter hoogte van niveau 2 zal er enkel verder gebouwd worden op perceel 310/V7, waarbij men kantoorruimtes (ca. 302 m²) en sociale lokalen (ca. 300 m²) zullen vervaardigen.

Op niveau 3 komt er een soortgelijke indeling als op niveau 2, namelijk kantoorruimtes, een vluchttrap en een toekomstige technische ruimte met een totaal oppervlakte van ca. 391 m².

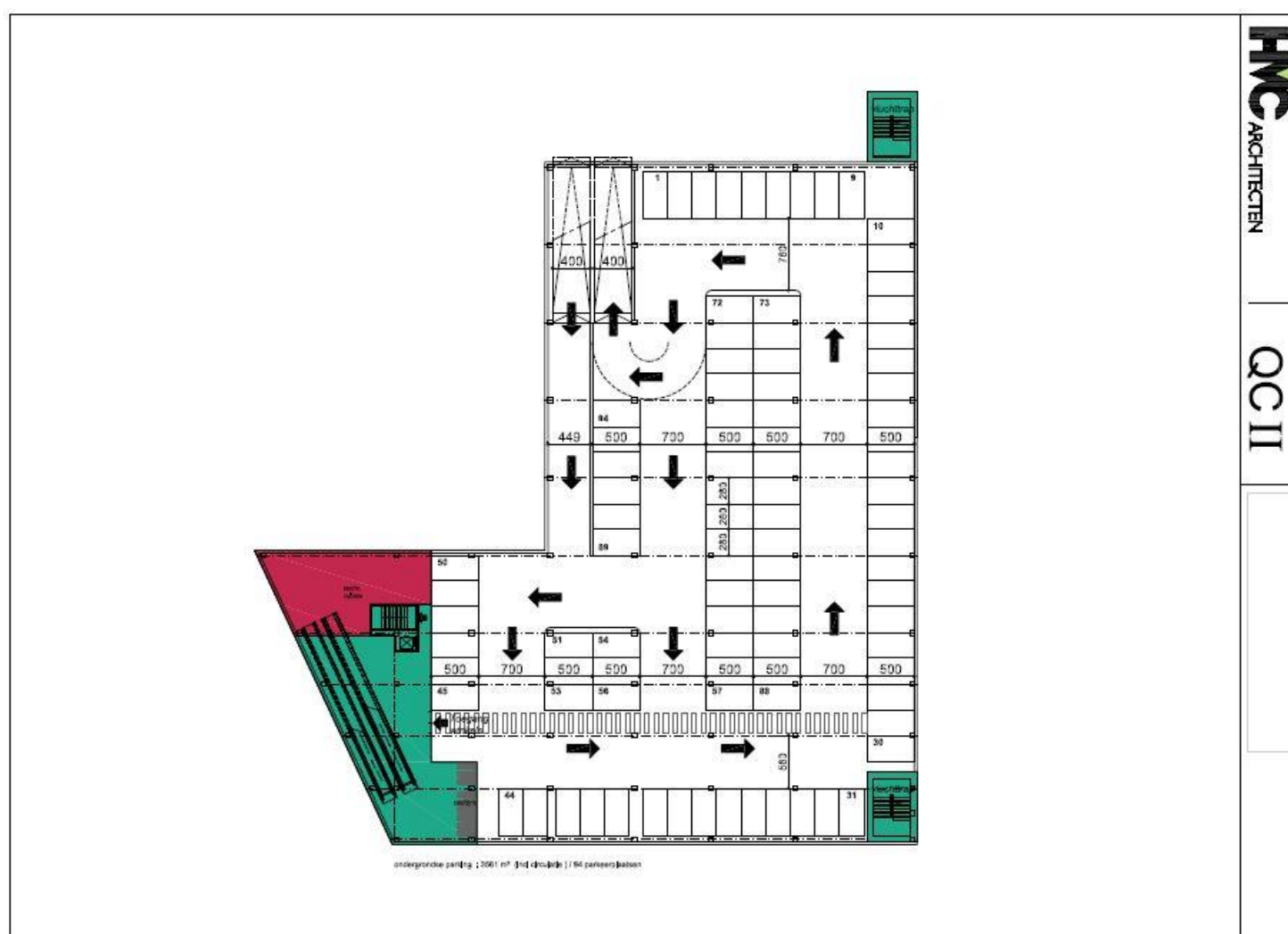
Niveau 4 is sterk gelijkend op niveau 3. Wederom zullen er kantoorruimtes en een vluchttrap aangelegd worden (ca. 391 m²), maar zonder technisch gedeelte.

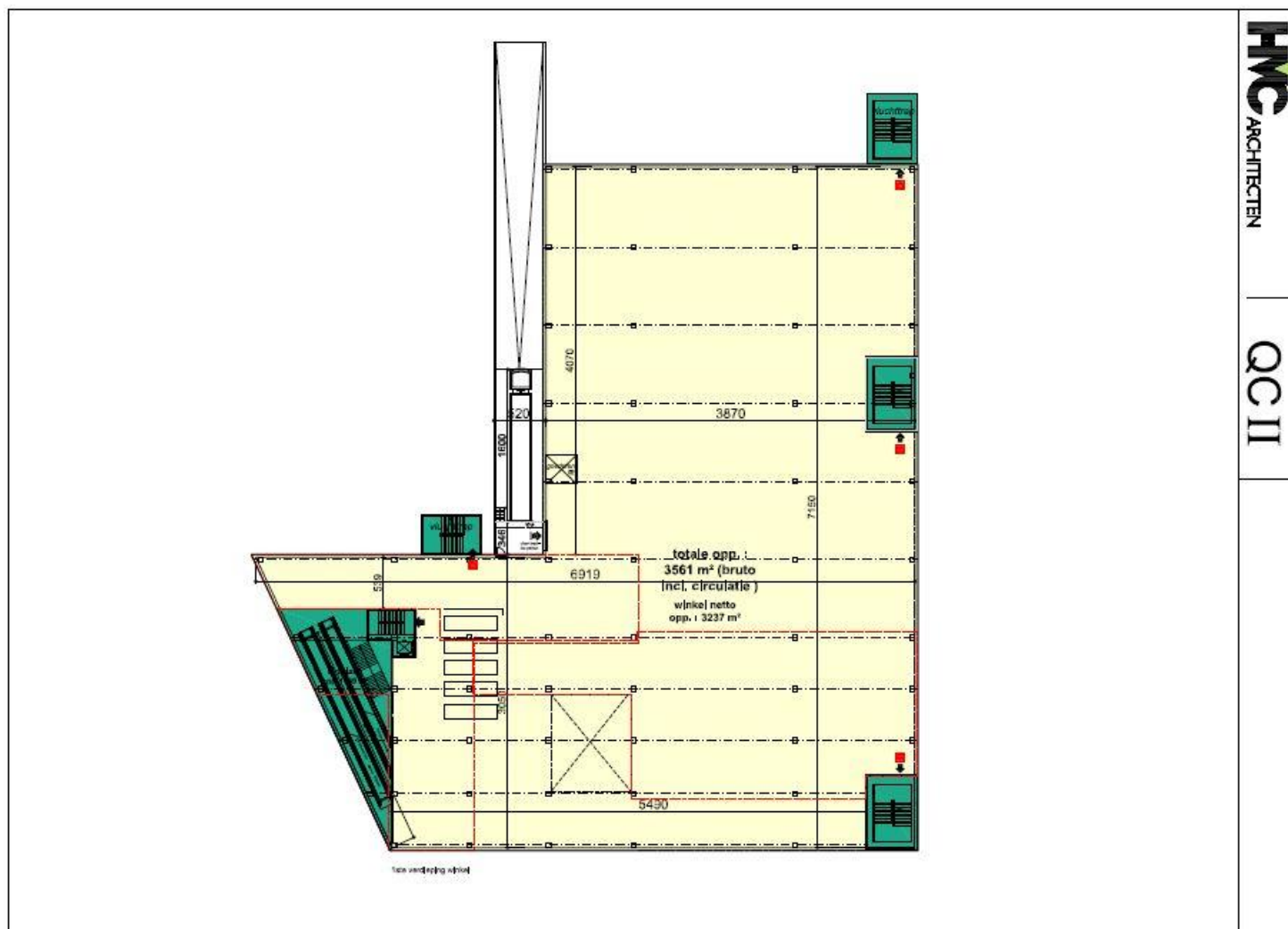
Figuur 4: Overzicht van toekomstige winkelketen aan de Gouverneur Verwilghensingel (bron: Opdrachtgever, 2018)

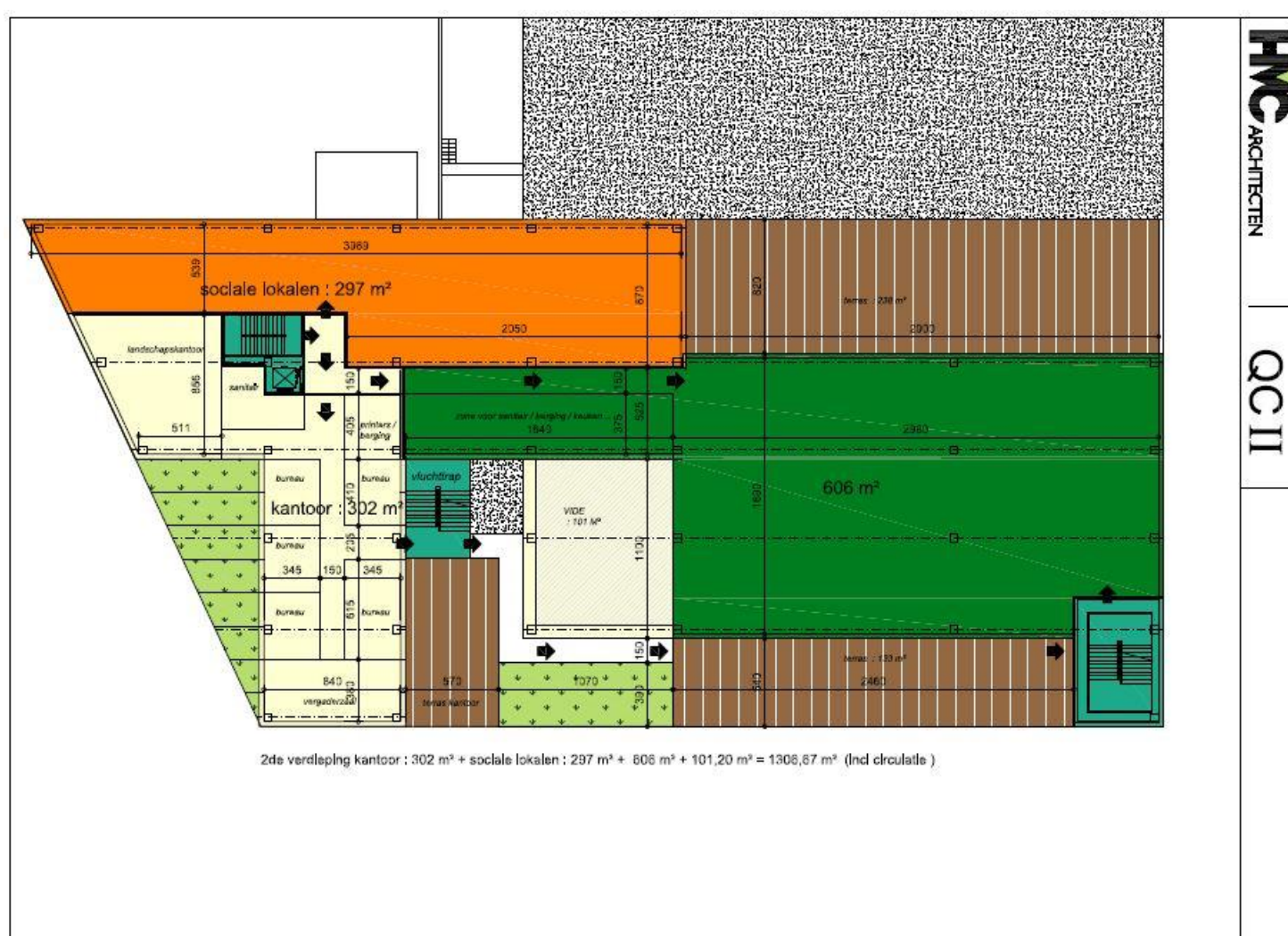
Figuur 5: Inplantingsplan van de toekomstige werken en overzicht van niveau 0 (bron: Opdrachtgever, 2018)

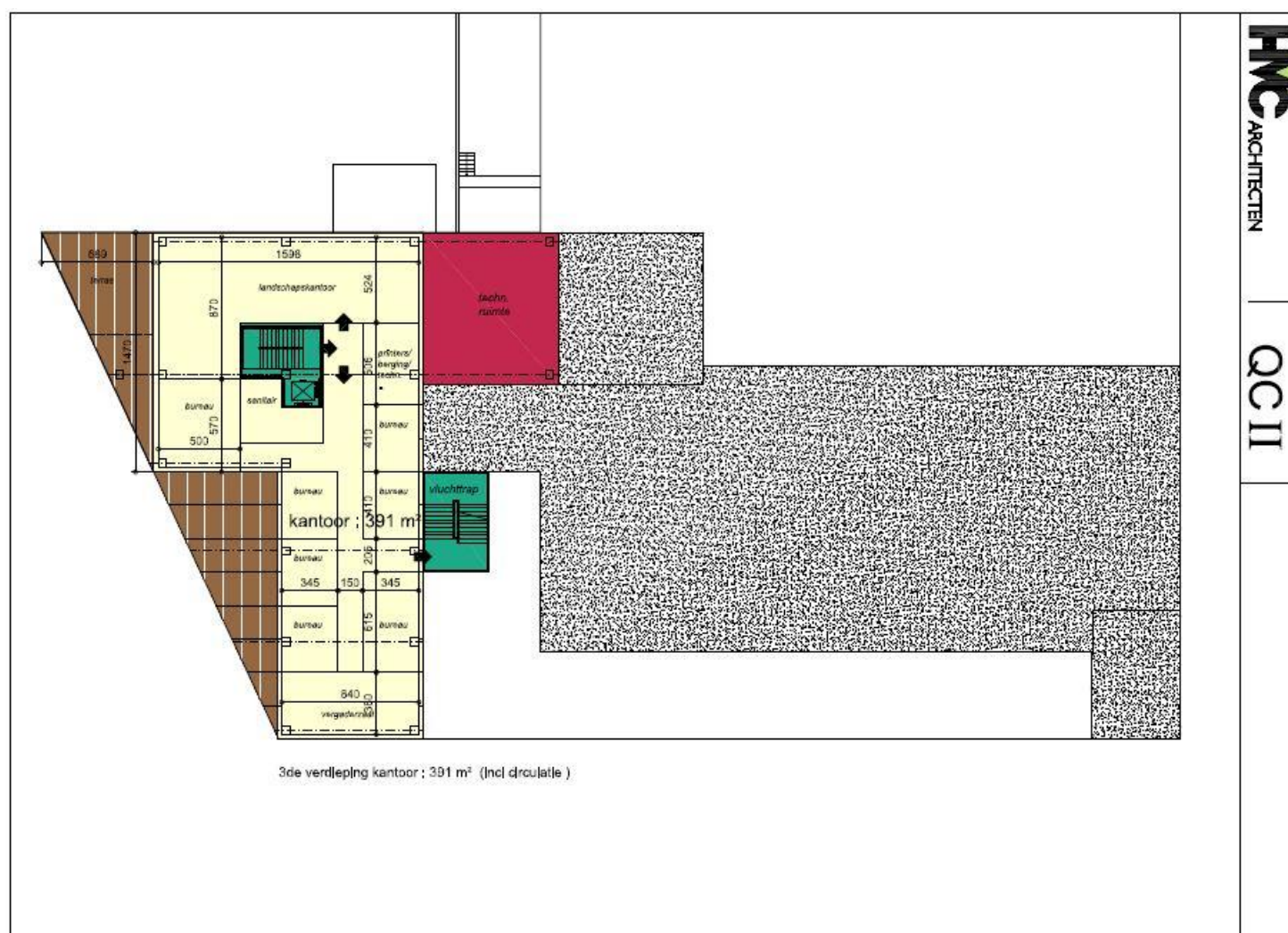
Figuur 6: Overzicht ondergrondse parkeergarage (bron: Opdrachtgever, 2018)

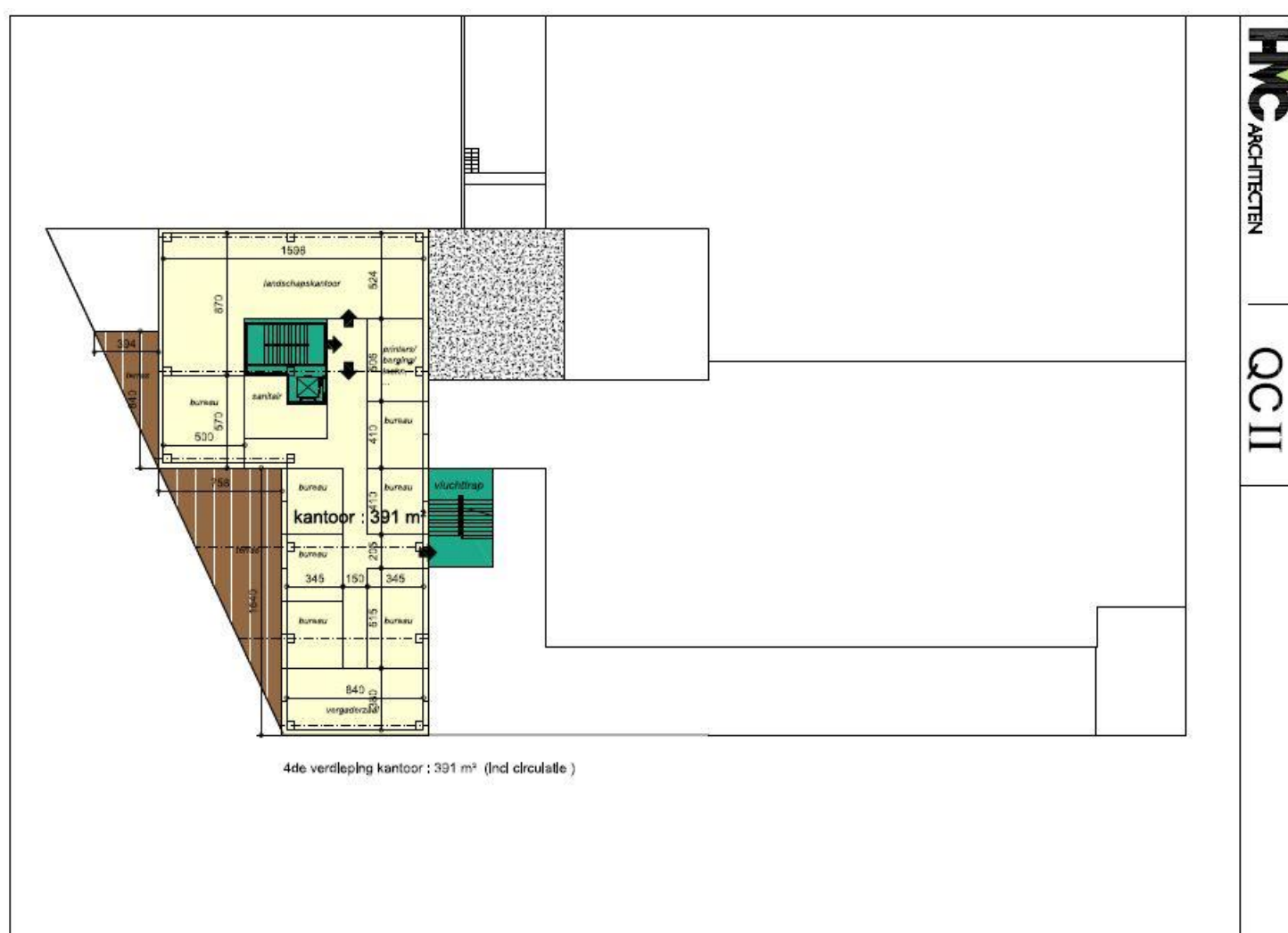
Figuur 7: Overzicht niveau 1 met winkelruimte (bron: Opdrachtgever, 2018)

Figuur 8: Overzicht van niveau 2 met kantoorruimtes en sociale lokalen (bron: Opdrachtgever, 2018)

Figuur 9: Overzicht van niveau 3 met kantoorruimtes en technisch lokaal (bron: Opdrachtgever, 2018)

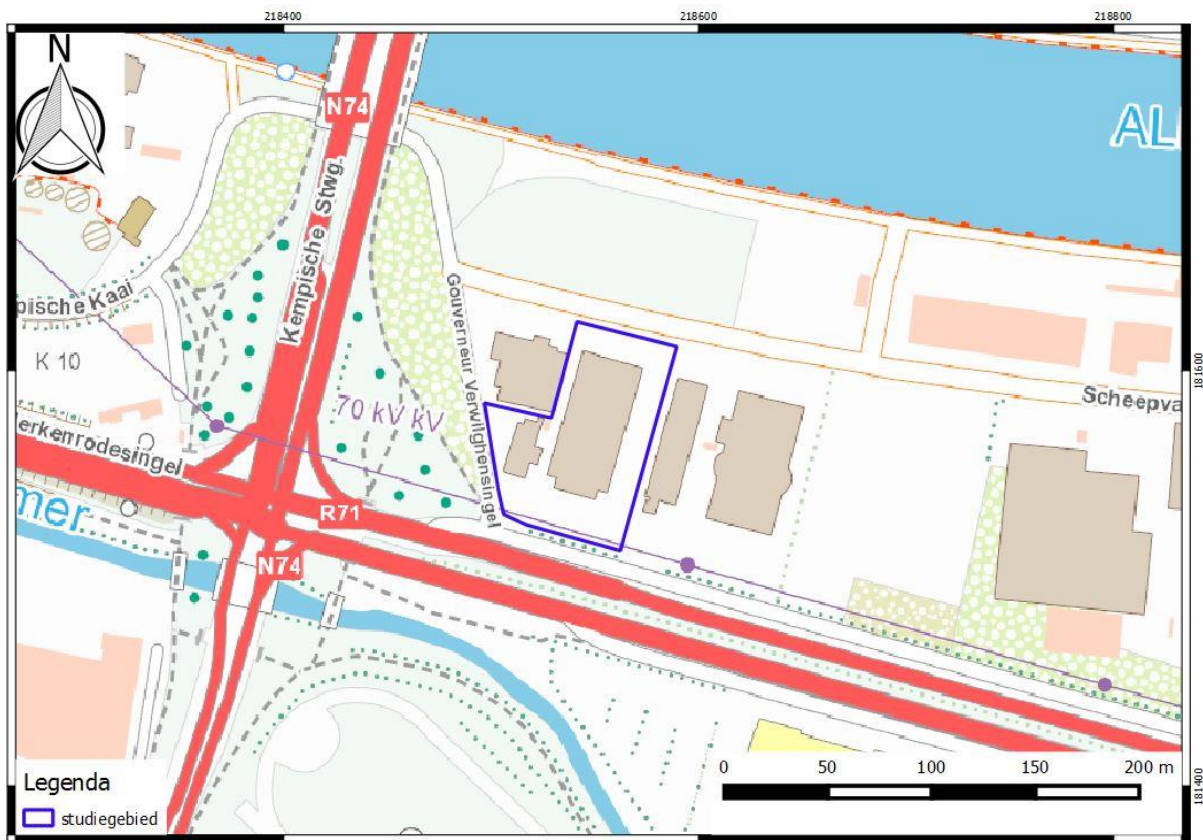
Figuur 10: Overzicht van niveau 4 met kantoorruimtes (bron: Opdrachtgever, 2018)

3 ASSESSMENTRAPPORT: LANDSCHAPPELIJKE ANALYSE

3.1 TOPOGRAFISCHE SITUERING

3.1.1 TOPOGRAFIE

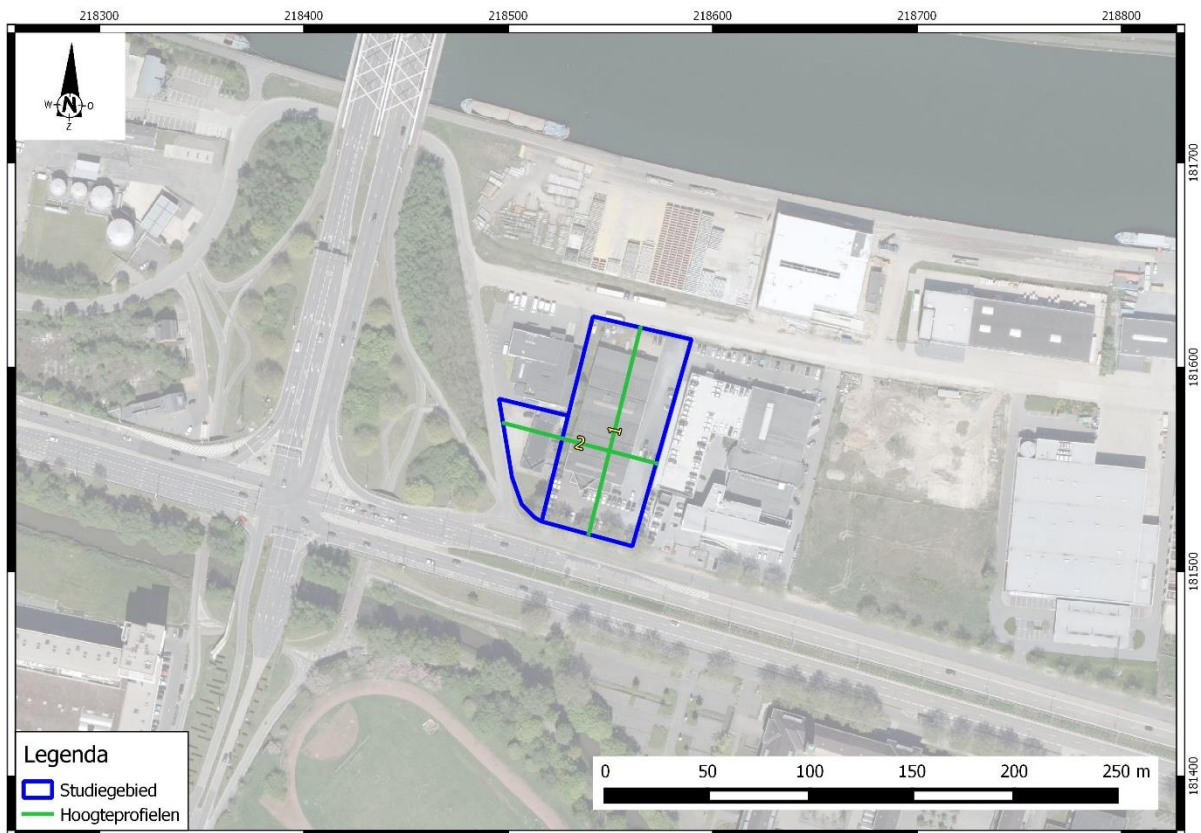
Het studiegebied bevindt zich ten noorden (noordoosten) net buiten de late 20ste-eeuwse stadsuitbreiding van Hasselt aan de Gouverneur Verwilghensingel en wordt in het noorden afgebakend door de Scheepvaartkaai. Het studiegebied is daarbij gelegen nabij het Albertkanaal (ca. 90 m ten noorden van de percelen) en bevindt zich in bedrijventerreinen.

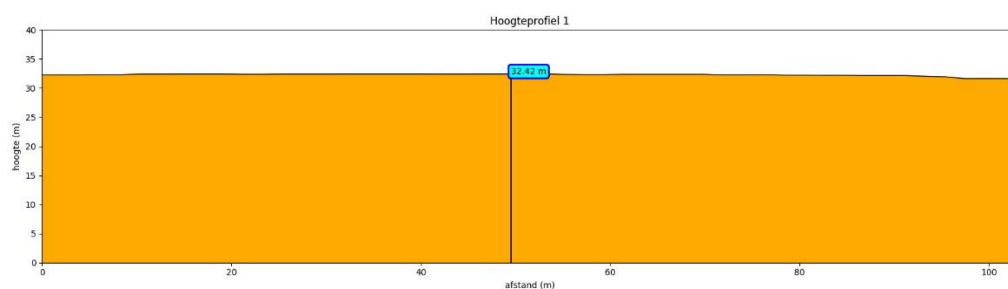
Figuur 11: Topografische kaarten met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)

3.1.2 HOOGTEVERLOOP

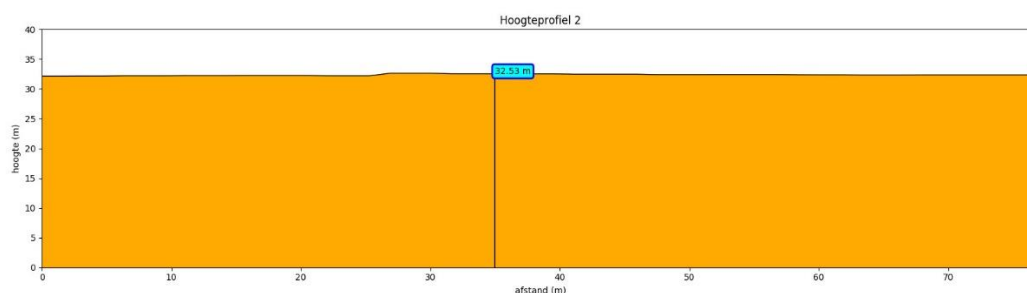
Er zijn weinige grote hoogteverschillen op het terrein op te merken. De TAW waarde in het westen bedraagt 32,1 m en in het oosten 32,3 m. In het noorden bedraagt de TAW 31,7 m en in het zuiden 32,2 m.

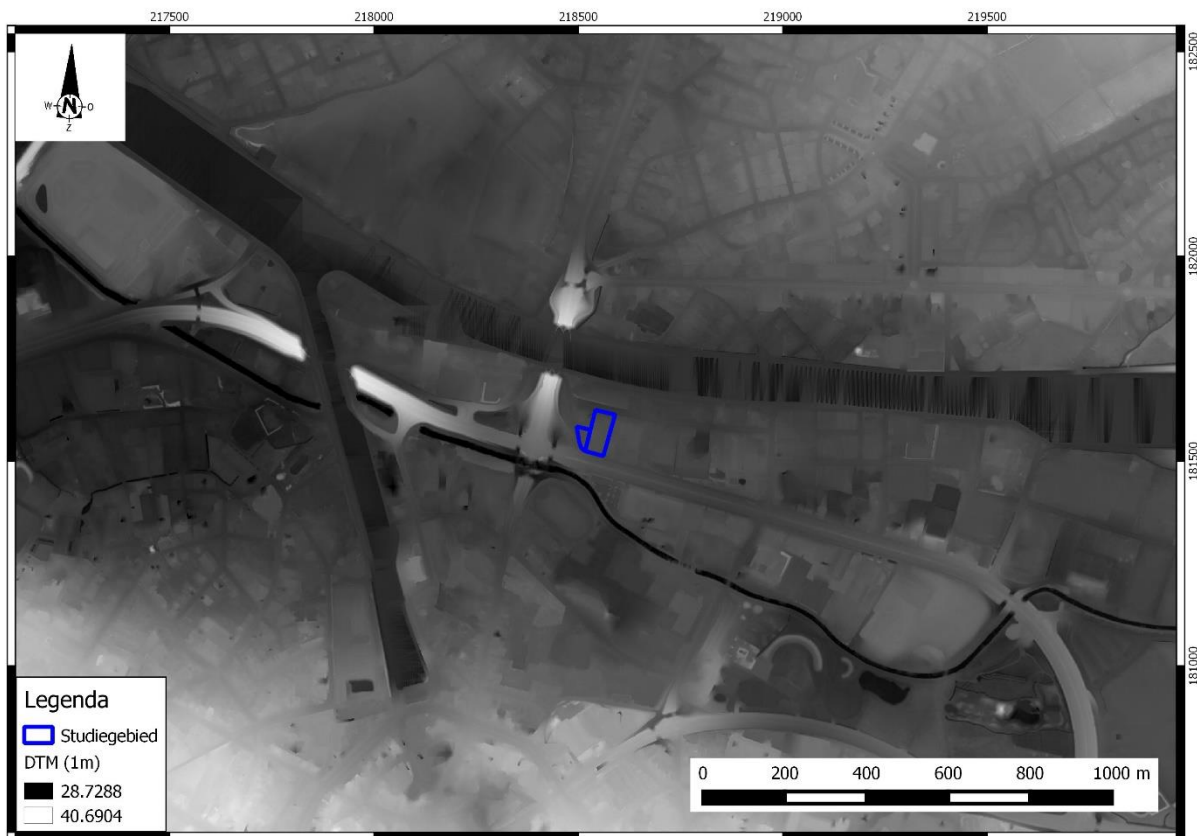
Figuur 12: Luchtfoto (grootschalige winteropnamen, kleur, 2013-2015) met hoogteprofiel van het studiegebied (blauw) volgens een noord-zuid-as (bron: Geopunt, 2018)

Figuur 13: Hoogteprofiel volgens een west-oost-as met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)

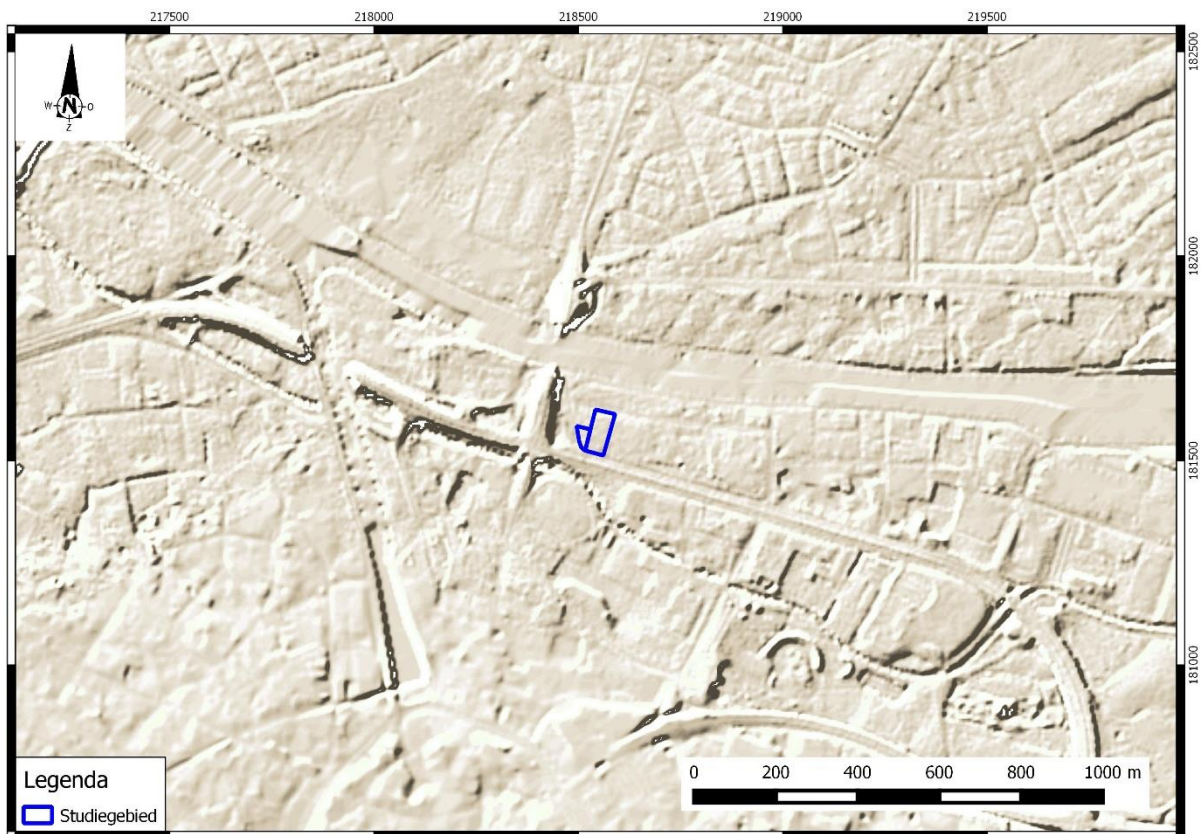
Figuur 14: Hoogteprofiel volgens een noord-zuid-as met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)

Figuur 15: DTM (1m) met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)

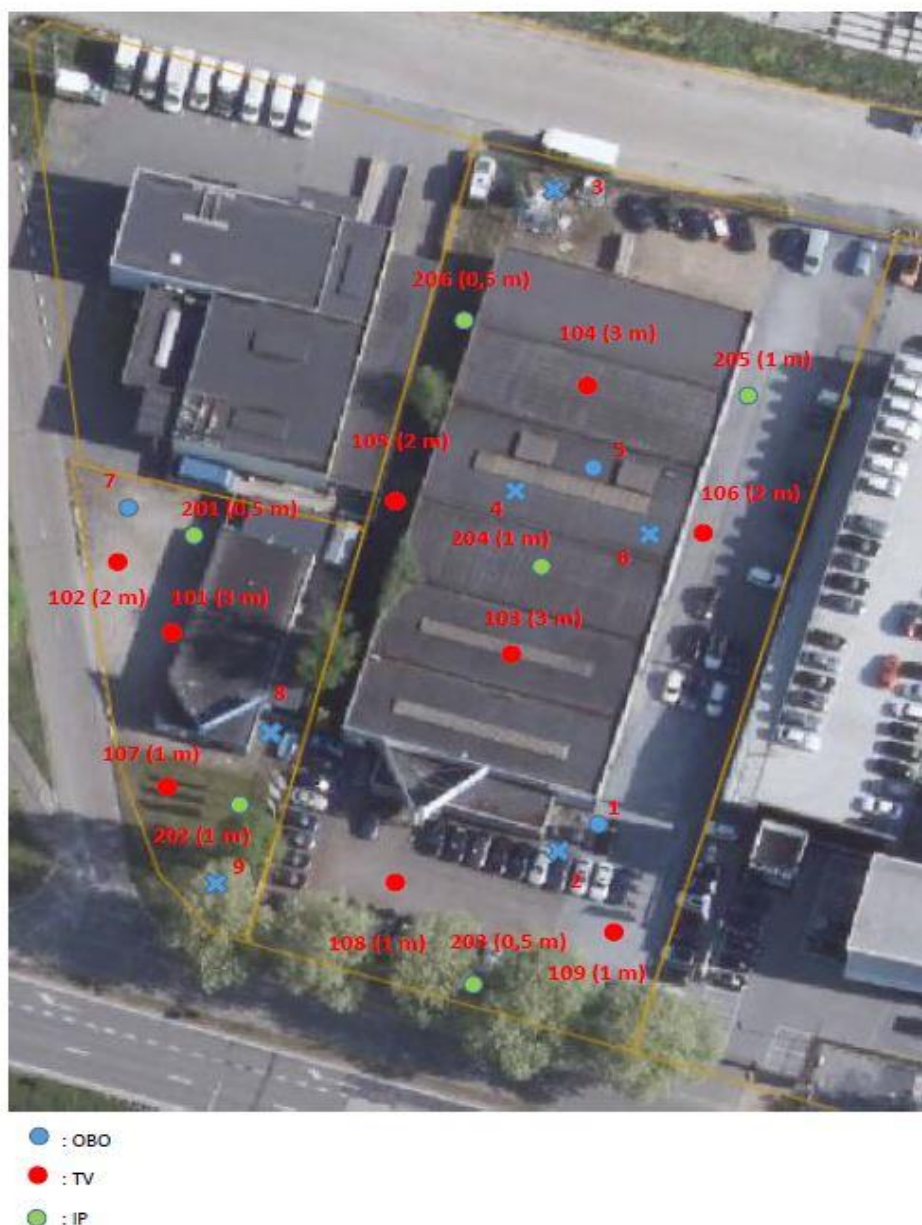
Figuur 16: DTM detail (1m) met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)

Figuur 17: Hillshade (afgeleid van DTM 1m) met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)

3.2.2 MILIEUHYGIËNISCHE BORINGEN UITGEVOERD DOOR ABO NV ¹

Naar aanleiding van de toekomstige werken op de percelen 310/X7 en V7 ter hoogte van de Gouverneur Verwilghensingel te Hasselt, werd er in december 2017 een oriënterend bodemonderzoek uitgevoerd. Verschillende boorlocaties hebben hierin aangetoond dat meerdere plaatsen vervuild of verstoord zijn. Zo hebben boringen 4, 5 en 106 (perceel 310/X7) aangegeven dat er tot maximaal 2,5 meter baksteenpuin in het bodemarchief aanwezig is. Daarnaast heeft een infiltratieproef (nummer 108) bewezen dat de bodem in het zuidelijke gedeelte van het studiegebied vervuild is door olie. Aan de hand van deze resultaten kan er gesteld worden dat het archeologisch bodemarchief grotendeels werd verstoord en de kans op het aantreffen van relevante resten en sporen minimaal is.

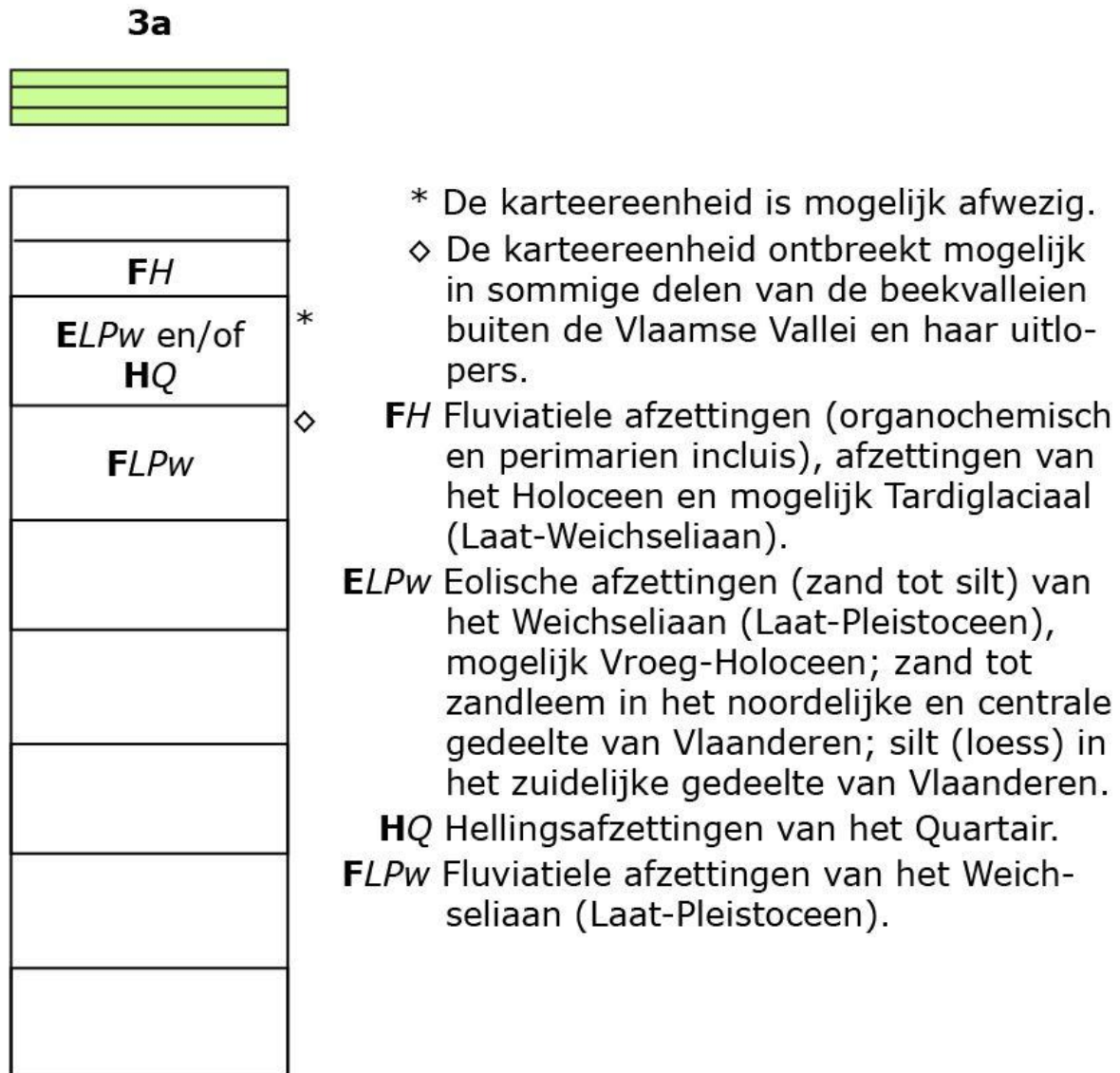

Figuur 19: Overzichtskartaal van het oriënterend bodemonderzoek ter hoogte van het studiegebied (bron: ABO nv, 2018)

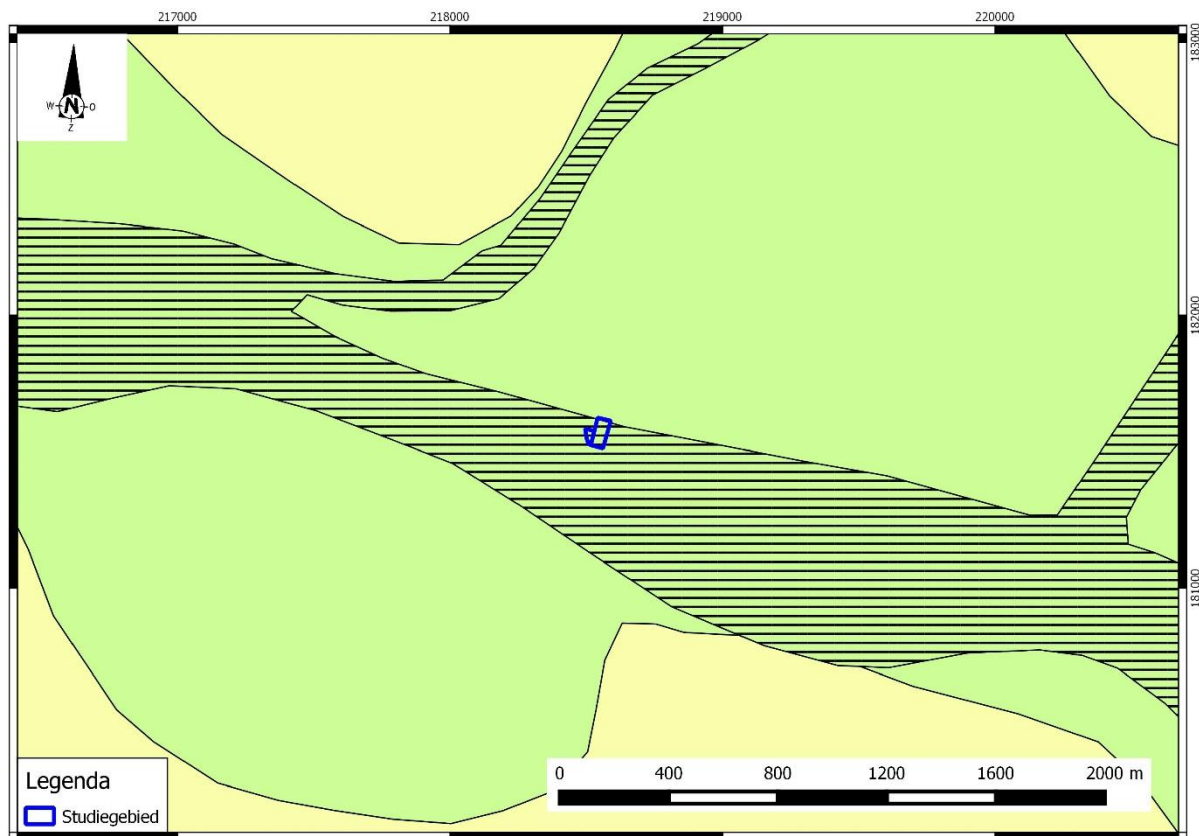
¹ In bijlage kan het volledige oriënterend bodemonderzoek geraadpleegd worden

3.2.3 QUARTAIRGEOLOGISCHE KAART

De quartaire geologie in- en rond Hasselt is voornamelijk bepaald door de Demer. De quartairgeologische sequentie (type 1) bestaat uit Holocene en/of Tardiglaciale fluviatieve afzettingen (a) bovenop de Pleistocene sequentie (3).

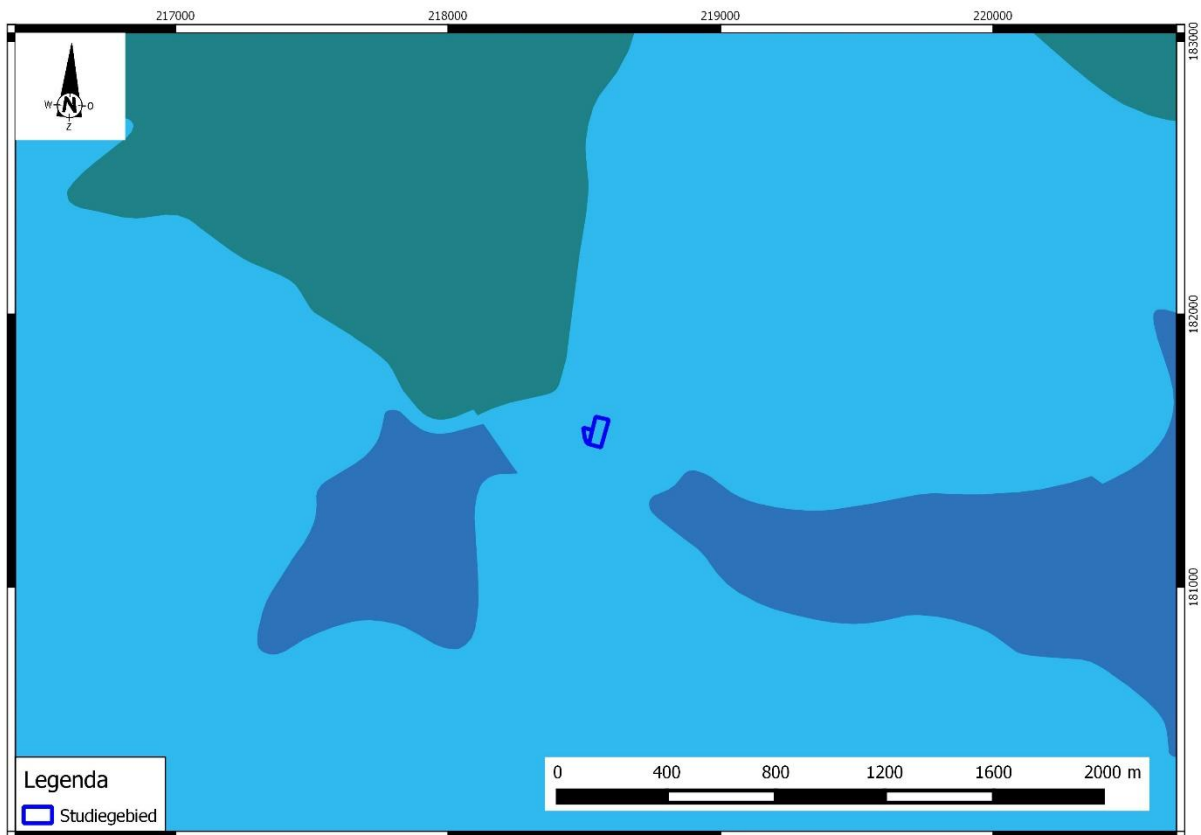
Figuur 20: Quartairgeologische sequentie ter hoogte van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)

Figuur 21: Gedigitaliseerde quartairgeologische kaart (1:200000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)

3.2.4 TERTIAIRGEOLOGISCHE KAART

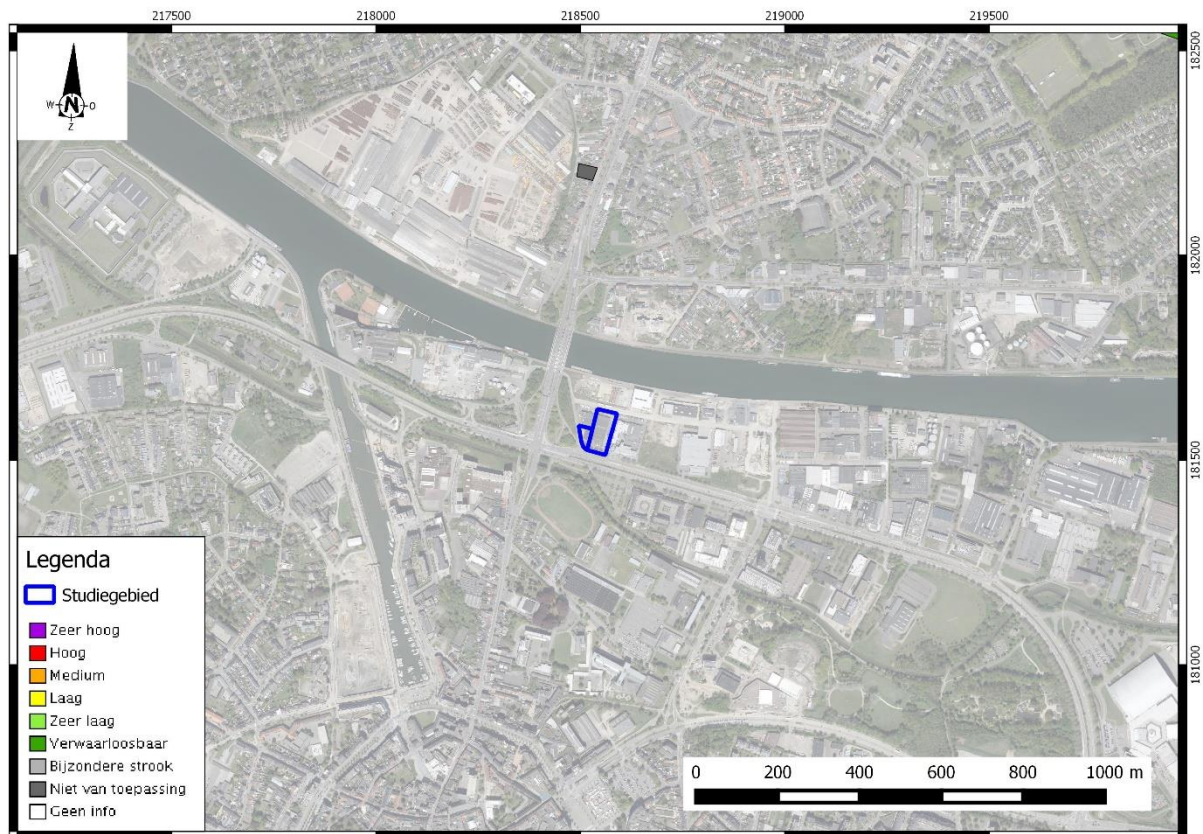
De Tertiaire laag maakt deel uit van de Formatie van Eigenbilzen en is opgebouwd uit grijs tot groengrijs fijn zand. Onderaan is het kleihoudend en glimmerhoudend. Het bevat echter weinig glauconiet.

Figuur 22: Gedigitaliseerde tertiairgeologische kaart (1:50000) met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)

3.2.5 BODEMEROSIEKAART

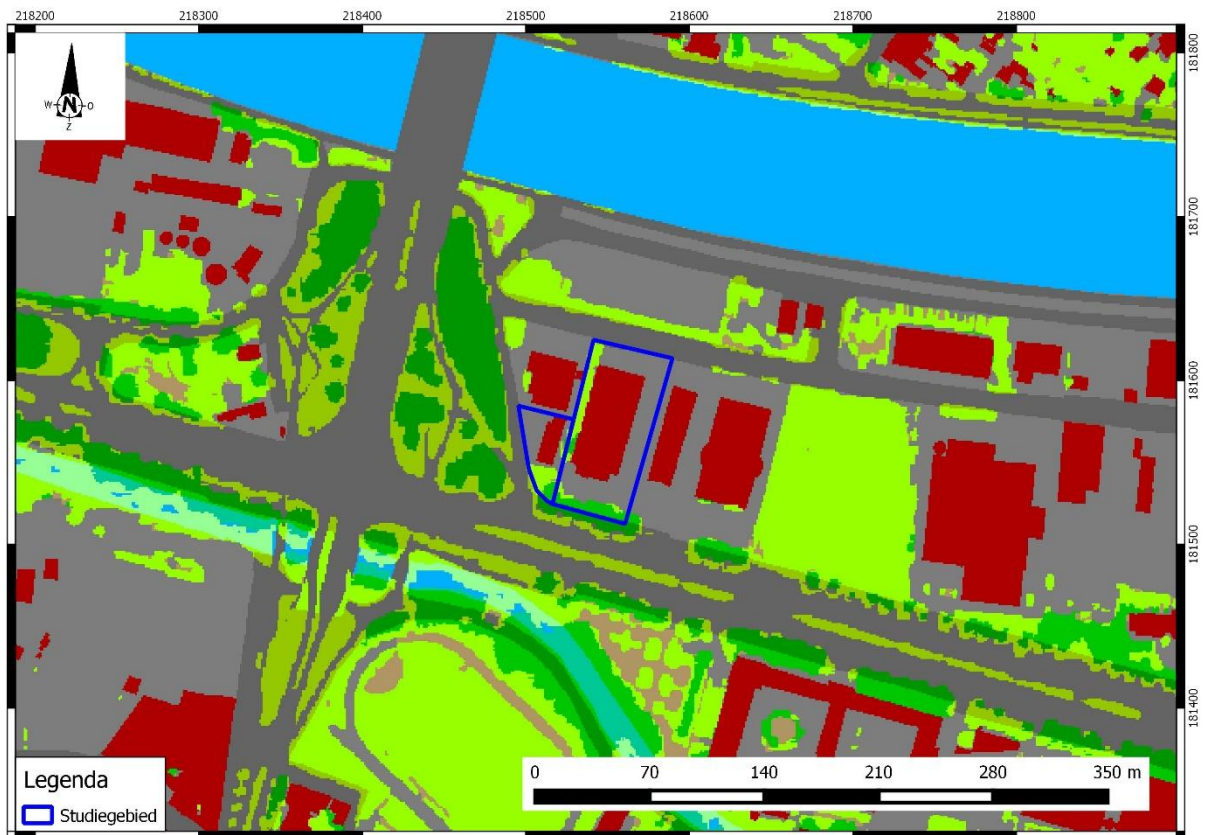
De potentiële bodemerosie ter hoogte van het studiegebied is niet gekend, maar er kan worden aangenomen dat dit gelijkaardig is aan de omliggende percelen. In de nabije omgeving bevinden zich voornamelijk bodems met een zeer lage erosiegraad. Sporadisch zijn er echter ook bodems waarbij de erosie als laag wordt omschreven. Op basis van de omliggende percelen wordt de potentiële bodemerosie geschat op laag tot zeer laag.

Figuur 23: Bodemerosiekaart op perceelsniveau met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)

3.2.6 BODEMGEBRUIKSKAART

Het studiegebied bevindt zich binnen een zone van uitsluitend industrie –en handelsinfrastructuur, bestaande uit verhardingen (grijs), bebouwing (rood) en gras/struiken (groen).

Figuur 24: Bodemgebruiksk kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)

4 ASSESSMENTRAPPORT: ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

Geraadpleegde bronnen hoofdstuk 3 met betrekking tot archeologische voorkennis	Toelichting
Inventarissen	
Inventaris Archeologische zone	Binnen archeologische zone
Landschapsatlas	Niet relevant
Inventaris Bouwkundig erfgoed	Relevant, cf. 4.1.1
Beschermde monumenten	Geen beschermde monumenten in de buurt (< 1km)
Beschermde stads- en dorpsgezichten	Geen beschermde stads- of dorpsgezichten in de buurt (< 1km)
Centraal Archeologische Inventaris	Geen CAI-meldingen in de buurt (< 1km)
Inventaris Historische stadskern	Buiten historische stadskern
Inventaris gebieden waar geen archeologie te verwachten valt (GGA)	Niet binnen GGA gelegen
Wereldoorlog relictten	Geen relictten in de buurt (< 1km)
Andere historisch/ archeologische relictten	Geen relictten in de buurt (< 1km)
Cartografische bronnen	
Frickxkaart (ca. 1712)	Niet relevant, niet gedetailleerd genoeg maar wel vermeld, cf. 4.2.2
Ferrariskaart (ca. 1770-1778)	Relevant, cf. 4.2.3
Atlas der Buurtwegen (ca. 1841)	Relevant, cf. 4.2.4
Vandermaelen kaarten (1846- 1854)	Relevant, cf. 4.2.5
Popp kaarten (1842-1879)	Relevant, cf. 4.2.6

Figuur 25: Tabel met geraadpleegde bronnen

4.1 INVENTARISSEN ONROEREND ERFGOED

4.1.1 HISTORISCHE SCHETS²

“De eerste schriftelijke vermelding van Hasselth dat naar de Hasselaar verwijst, komt voor in een 13de-eeuwse kopie van een tekst uit 1171. De oudste kern kan op heden steeds af gelezen worden uit een halfronde structuur op de westelijke oever van de Helbeek, waarop ook de huidige Sint-Quintinskathedraal staat. Onderzoekers vermoeden de voormalige aanwezigheid van een versterking of residentie ter hoogte van de kronkel die de Maastrichterstraat op de oostelijke oever van de Helbeek maakt. Deze tweedeling op beide oevers van de Helbeek doet denken aan gelijkaardige structuren in de oudste kernen van Vlaamse steden.

De ondergrond van de kathedraal verbergt een sequentie van kerkstructuren, vertrekkende van een houtbouw en meelfase romaanse en gotische steenbouwen. Enkele 14C-dateringen kunnen de eerste waarneembare houtbouw mogelijk vanaf het einde van de 8ste eeuw of in de loop van de 9de eeuw te situeren. Ten westen van het half rond met de kerk werden de oudste proviandmarkten, waaronder de visafslag, de Alde Halle en vanaf 1400 bijgewoond door de Vleeshuis, later ook gebruikt als Lakenhalle en raadhuis, op de Markt. Parallel aan de Aldestraat, één van de oudste straten ten westen van de oorspronkelijke kern ook straat- en pleinmarkten met elk een specifieke proviandfunctie waarvan het rechthoekig stratenpatroon nog herkenbaar is.

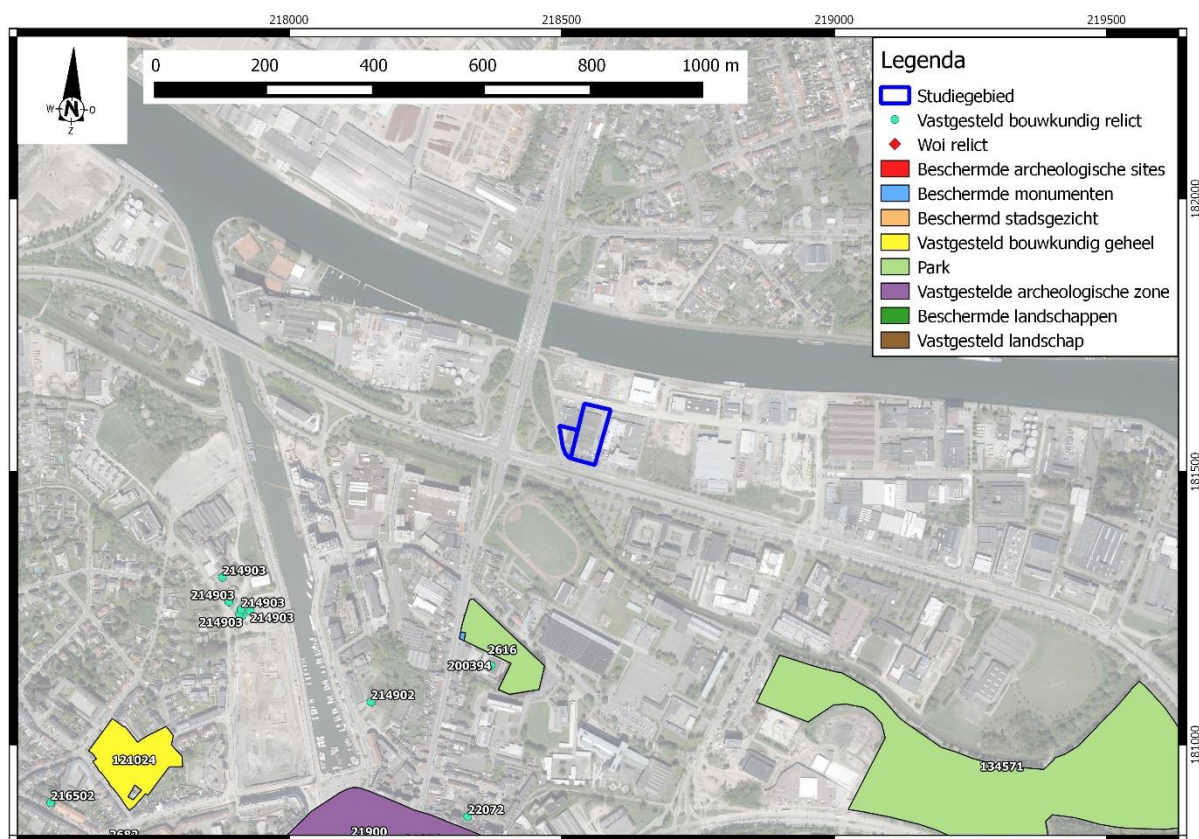
In de eerste helft van de 13de eeuw kreeg Hasselt de vrijheidsbrief met Luikse stadsrechten: rond 1296 wordt Hasselt oppidum genoemd. In dezelfde periode werden de tienden van de parochie Hasselt en meerdere dochterkerken overgedragen aan de abdij van Herkenrode, die vanaf dan ook instond voor de bouw van delen van de kathedraal. De hele kern was vanaf de 13de eeuw omgeven door een stadswal en –muur, voorzien van torens en vier poorten: Maastrichterpoort, Sint-Truiderpoort, Kuringerpoort of Diestsepoort en Kempische poort. Doorheen de 15de, 16de en 17de eeuwen volgden afwisselende periodes van sloping van muren, demping van grachten en wederopbouw elkaar op. Na 1820 besliste men tot verkoop van de wallen en de poorten, die uiteindelijk tussen 1846 en 1850 uitmondde in de totale ontmanteling. Binnen de stadsmuren waren diverse kloosterorden gevestigd met onder andere de augustijnen (vanaf begin 13de eeuw), de franciscanessen of ‘Witte Nonnen’ (1426), de cellebroeders of ‘alexianen’ (1439), de alexianinnen of ‘grauwzusters’ (1626), de kapucijnen (1616), de minderbroeders ‘franciscanen’ (1338), en de Orde van het Heilig Graf of ‘bonnefanten’ (1638). Binnen de stadsmuren bouwde de cisterziënzerabdij van Herkenrode een imposant refugiehuis (1542/44).

Samen met de industrialisatie van de stad nam in de loop van de 19de eeuw de jeneverindustrie uitbreiding. Jenever- en likeurstokerijen bezetten uitgebreide arealen in de binnenstad om in de tweede helft van de 20ste eeuw te verkassen naar de buitenwijken of zelfs helemaal te sluiten. Voor het archeologisch onderzoek is er in de binnenstad al heel wat schade aangericht, niet in het minst door de aanleg van ondergrondse parkeergarages. Totaal vernield zijn de oude volkswijk langs de Helbeek in het begin van de ‘70 jaren van vorige eeuw om vervangen te worden door een ondergronds parkeergarage en een nieuwbouw met woontorens en winkelcentrum (zgn. Tweetorenwijk), de zone van de Molenpoort en de zone van het Kolonel Dusartplein (op het tracé van de al eerder opgeruimde stadswal- en muur) (Inventaris Onroerend Erfgoed 2018).”

² Deze historische schets werd opgesteld door de Inventaris Onroerend Erfgoed (<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/140049>)

4.1.2 INVENTARIS BOUWKUNDIG ERFGOED

Het bouwkundig erfgoed in de nabije omgeving is erg gering en dateert steeds uit het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw, vóór de Eerste Wereldoorlog. Dit stemt overeen met de 20ste-eeuwse stadsuitbreiding van Hasselt (Inventaris Onroerend Erfgoed 2017).

Figuur 26: Weergave van de locaties met gekend bouwkundig erfgoed in de omgeving (blauw) (bron: Inventaris Onroerend Erfgoed, 2018)

ID	Omschrijving	Datering
22143	Langgerekte hoeve	19 ^{de} eeuw
21833	Gebouwencomplex	/
16506	Gelatinefabriek	Vierde kwart 19 ^{de} eeuw
22096	Stadswoning	Tweede helft 19 ^{de} eeuw
200394	Oude Begraafplaats	19 ^{de} eeuw

Figuur 27: Tabel van het bouwkundig erfgoed in de omgeving (bron: Inventaris Onroerend Erfgoed, 2018)

4.1.3 BESCHERMDE MONUMENTEN

Er zijn geen beschermde monumenten in de buurt (< 1km).

4.1.4 BESCHERMDE STADS- OF DORPSGEZICHTEN

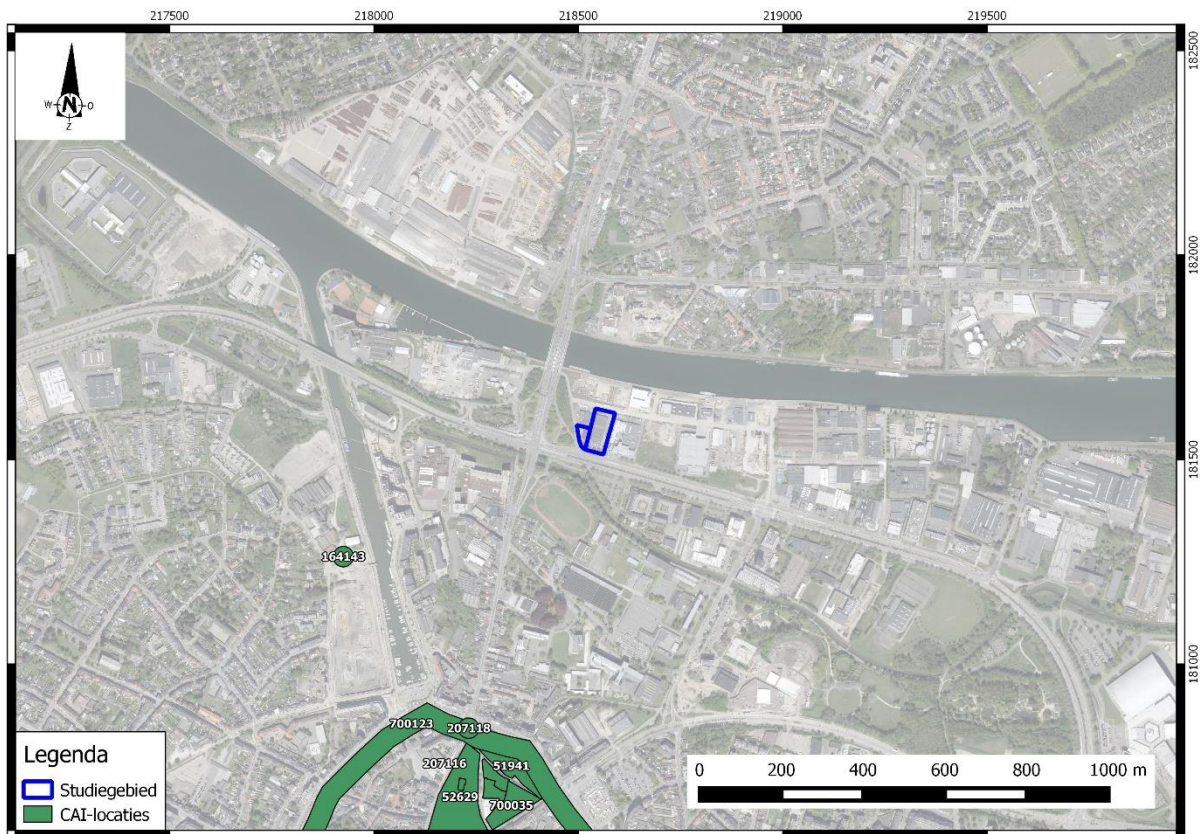
Er zijn geen beschermde stads- of dorpsgezichten in de buurt (< 1km). De dichtstbijzijnde beschermde stads- en dorpsgezichten zijn binnen de historische stadskern van Hasselt gelegen. Dit is echter niet relevant voor het studiegebied.

4.1.5 WO I RELICTEN

Er zijn geen WO I relictten in de omgeving (< 1km).

4.1.6 CENTRALE ARCHEOLOGISCHE INVENTARIS (CAI)

Er zijn geen beschermde stads- of dorpsgezichten in de buurt (< 1km). De dichtstbijzijnde beschermde CAI-meldingen zijn binnen de historische stadskern van Hasselt gelegen. Dit is echter niet relevant voor het studiegebied.

Figuur 28: Weergave van CAI-meldingen in de nabije omgeving van het studiegebied (blauw) (bron: Geoportaal, 2018)

ID	Omschrijving	Datering
164143	Stenen windmolen	18 ^{de} eeuw
700123	Losse vondst natuursteen: Leistenen gietvorm voor een sleutel met versierelement	16 ^{de} eeuw
207116	Verdedigingselement: Historische stadsomwalling	Late Middeleeuwen
700122	Verdedigingselementen: Stadspoort waarvan de funderingen opgebouwd zijn uit rode baksteen. De stadspoorten worden pas vanaf de 14 ^{de} eeuw vermeld	Late Middeleeuwen
207118	Verdedigingselement: Stadspoort	Late Middeleeuwen
51941	Klooster van de Witte: Gesticht omstreeks 1430	Late Middeleeuwen
52629	Begijnhof	16 ^{de} eeuw
150069	Losse vondst lithisch materiaal: Mesolithische artefacten, waaronder een Montbani kling en een spits met ongeretoucheerde basis en schuine afknotting. Beide zijn vervaardigd in Wommersomkwartsiet	Mesolithicum

Figuur 29: Tabel met alle CAI-locaties binnen een straal van ca. 1 km (bron: Inventaris Onroerend Erfgoed, 2018)

De bovenstaande CAI meldingen kunnen hoofdzakelijk gedateerd worden omstreeks de Late Middeleeuwen en 16de eeuw en zijn overwegend verdedigingselementen, waaronder de historische stadsomwalling van Hasselt en stadspoorten. Een uitzondering bevindt zich aan de Bonnefantenstraat in het historisch centrum op ca. 950 meter ten zuiden van het studiegebied en omvat een losse vondst van Mesolithische voorwerpen (ID 150069). Dit is weliswaar de enige lithische vondst in de nabij omgeving van het onderzoeksdomein.

4.2 CARTOGRAFISCHE BRONNEN

4.2.1 FRICXKAART (CA. 1712)

De Fricxkaart toont Hasselt ten zuidwesten van het studiegebied. De percelen liggen volgens de Fricxkaart net onder 'Bouckirek' of Bokrijk, terwijl in realiteit deze locaties op ca. 4,5 km van elkaar gelegen zijn. Vanwege de beperkte graad van detail is het niet nuttig om deze kaart verder te analyseren.

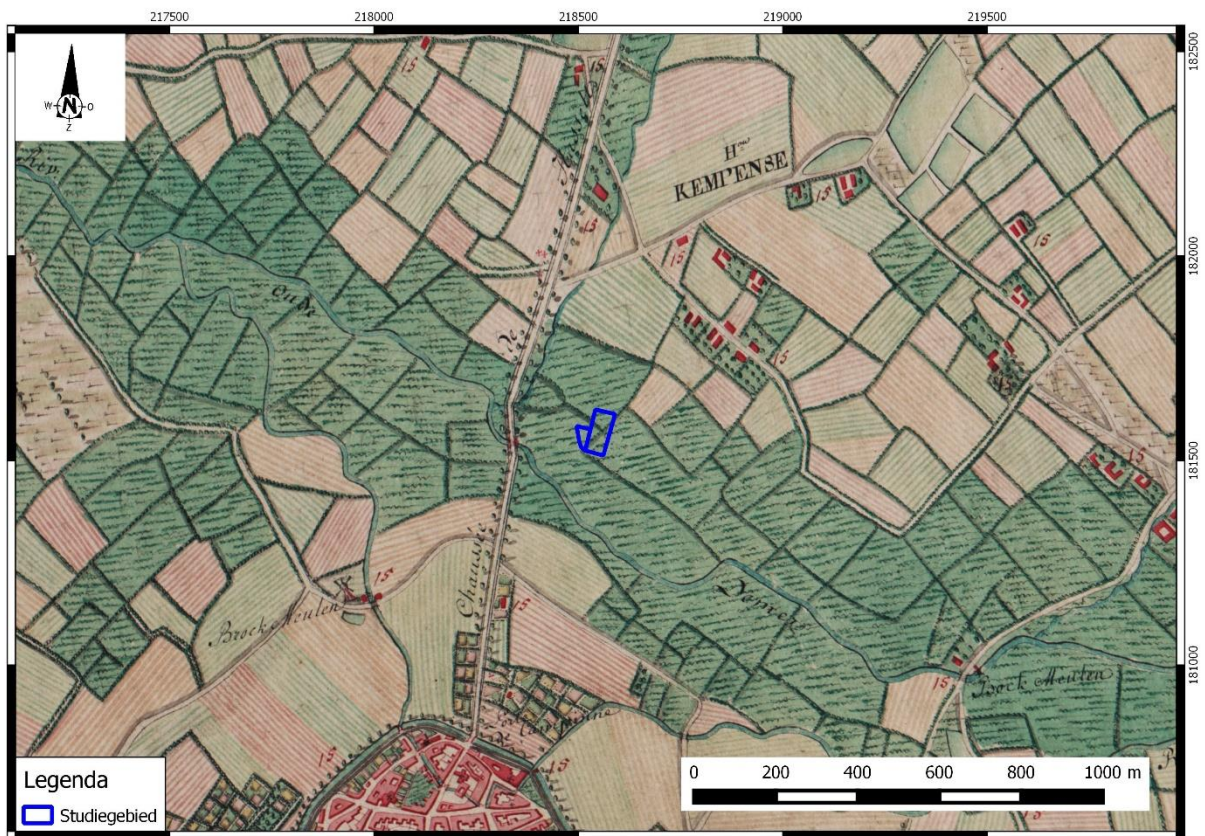
Figuur 30: Fricxkaart met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)

4.2.2 FERRARISKAART (CA. 1770- 1778)

De Ferrariskaart toont de huidige percelen ten noorden van de Demer in de bosrijke omgeving van de Demervallei. Daarbij bevindt de stadskern van Hasselt zich eveneens ten zuidwesten van het onderzoeksgebied. Verder is weinig bebouwing binnen of rondom het studiegebied zichtbaar. Het hinterland van Hasselt wordt dan ook gekarakteriseerd door akkerlanden met sporadisch enkele weilanden. Enkel langsheen de huidige Paggestraat is er voornamelijk bewoning op te merken.

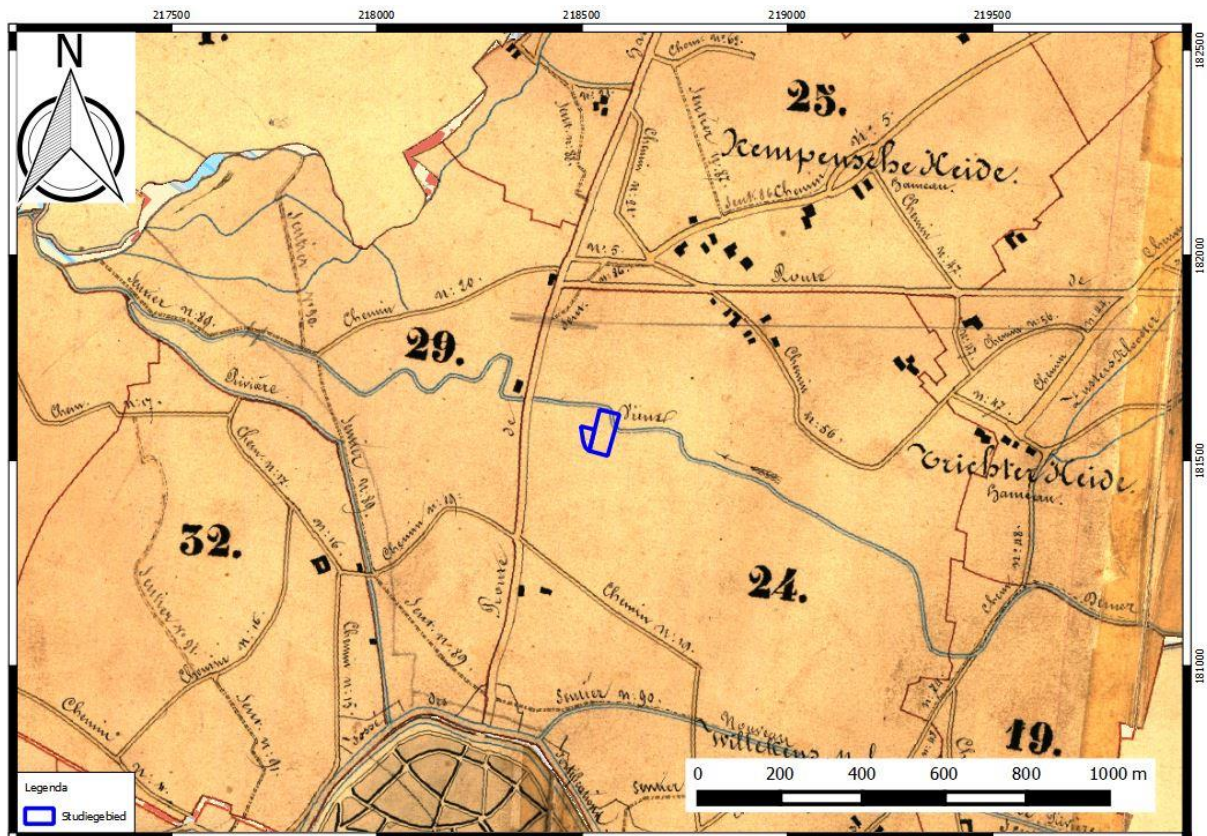
Figuur 31: Ferrariskaart met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)

Figuur 32: Ferrariskaart (detail) met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)

4.2.3 ATLAS DER BUURTWEGEN (CA. 1840)

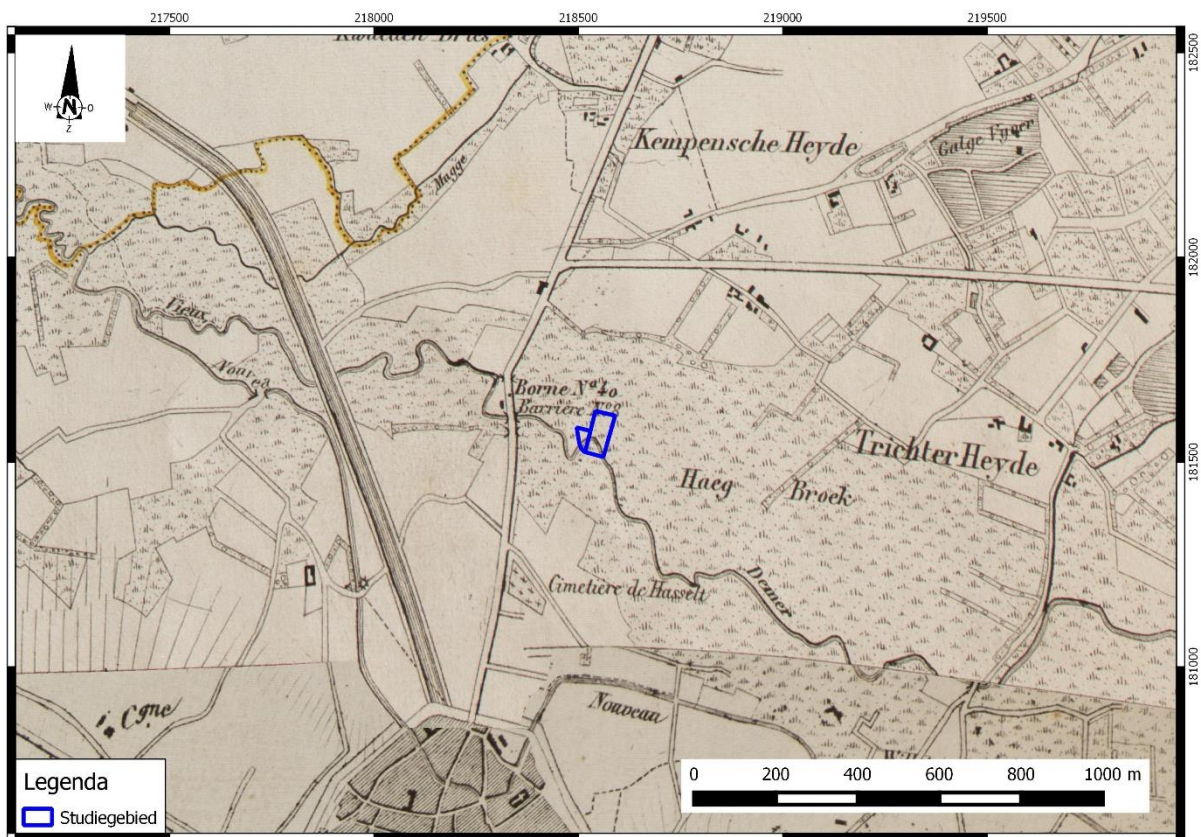
Ten tijde van de Atlas der Buurtwegen is het wegennetwerk verder uitgebreid. Verder is het beeld quasi hetzelfde als ten tijde van de Ferrariskaart met zeer sporadische bewoning in de ruime omgeving. De waterloop Demer loopt in tegenstelling tot zijn eveneens weergegeven ten het noorden en ten zuiden van het studiegebied.

Figuur 33: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)

4.2.4 VANDERMAELENKAART (CA. 1846-1854)

De Vandermaelenkaart geeft hetzelfde wegennet weer als de Atlas der Buurtwegen. Enkel de Demer stroomt door de zuidelijke helft van de percelen.

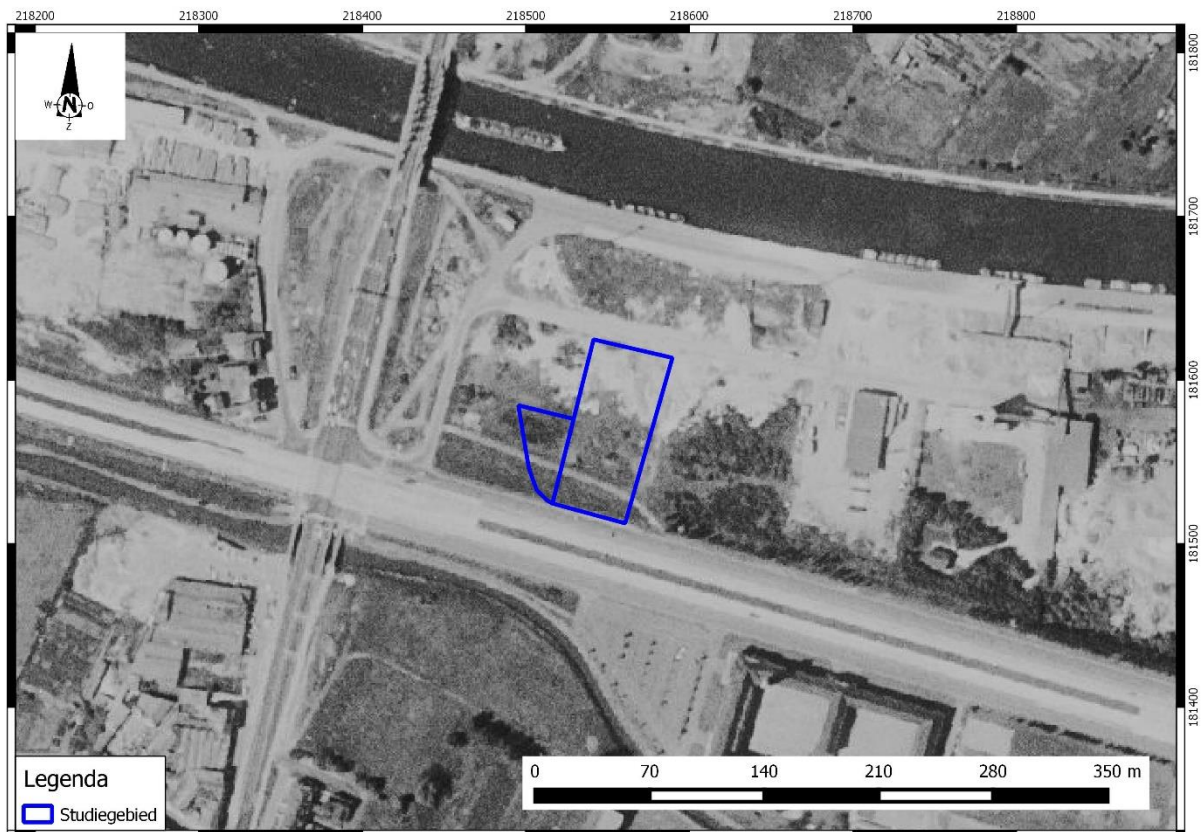
Figuur 34: Vandermaelenkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)

4.2.5 POPP-KAART (CA. 1842-1879)

De Popp-kaart werd niet opgetekend in de regio van het studiegebied.

4.3 RECENTE LANDSCHAPSVERANDERINGEN

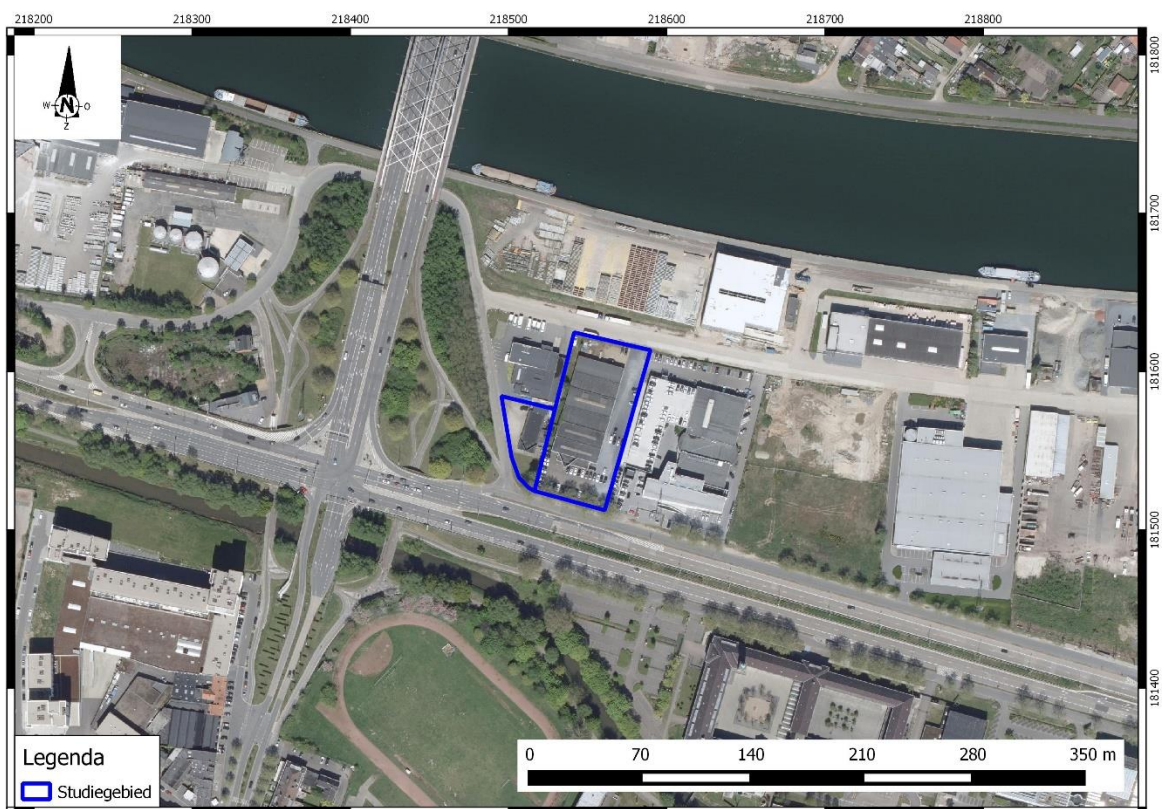
In 1971 is het studiegebied onbebouwd, maar lijkt de bodem vrij geroerd. In de omgeving zijn er al een aantal gebouwen op te merken. De volgende luchtfoto (1979 – 1990) geeft het onderzoeksgebied weer, waarbij het domein bijna volledig verhard en bebouwd is. Ook de omgeving kent verdere uitbreidingen. De huidige situatie van het studiegebied geeft een volledig verhard en bebouwd terrein weer. De boringen uitgevoerd door ABO nv tonen aan dat het onderzoeksgebied grotendeels werd verstoord tot ca. 2,5 meter. Deze bevindingen kunnen hoogstwaarschijnlijk rechtstreeks gecorreleerd worden aan de werken die reeds in de jaren 70 werden gerealiseerd.

Figuur 35: Orthofoto (1971-panchromatisch) met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)

Figuur 36: Orthofoto (1979-1990) met aanduiding van het studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)

Figuur 37: Orthofotomozaïek (grootschalige winteropnamen, kleur 2013-2015) met aanduiding studiegebied (blauw) (bron: Geopunt, 2018)

5 BESLUIT

5.1 INTERPRETATIE EN DATERING

Op basis van landschappelijke en archeologisch/historische gegevens kan een inschatting gemaakt worden van de aard en ouderdom van eventuele archeologische vindplaatsen ter hoogte van het studiegebied.

Het studiegebied bevindt zich net buiten de 20ste-eeuwse stadsuitbreiding van Hasselt langsheen de Gouverneur Verwilghensingel. Het terrein bevindt zich op een matig natte, zandlemige helling die afdaalt naar de Demervallei in het noorden. Vanaf de steentijden tot en met de Romeinse periode zocht men voornamelijk droge zandruggen nabij waterlopen op om zich te vestigen. Het landschap ter hoogte van het studiegebied was op basis hiervan geen ideale nederzettingslocatie, buiten beschouwing van de waterloop. Er zijn dan ook geen indicaties voor vondsten en/of sporen uit deze periodes in de ruime omgeving. De dichtstbijzijnde vondsten uit deze periode bevinden zich binnen de historische stadskern van Hasselt.

Hasselt werd rond 1000 AD opgericht binnen het graafschap Loon. In de daaropvolgende eeuwen breidde de stad zich verder uit, maar het studiegebied bleef steeds binnen het onbebouwde hinterland van Hasselt, zoals aangetoond in de cartografische bronnen (cf. 4.2). Het was echter pas met de 20ste-eeuwse uitbreidingsfase dat het studiegebied geïntegreerd zou worden binnen het verstedelijkte gebied van Hasselt. Dit wordt bevestigd door het bouwkundige erfgoed in de omgeving (cf. 4.1.2.).

5.2 INSCHATTING POTENTIEEL TOT KENNISVERMEERDERING

Er zijn zowel landschappelijk als archeologisch weinig indicaties voor mogelijke archeologische resten binnen het studiegebied. Het studiegebied bevond zich steeds in een onbebouwd hinterland en werd pas in de laatste decennia bebouwd. Ter hoogte van de geplande bodemingrepen is er reeds steenslagfundering en gebouwen aangelegd, waarbij het bodemarchief sterk geroerd werd. Dit kan aangetoond worden aan de hand van de recent geplaatste boringen uitgevoerd door ABO nv. De boorresultaten geven weer dat er ter hoogte van de beide percelen op meerdere locaties baksteenpuin en ander verstoord materiaal aanwezig is tot een diepte van ca. 2,5 meter. In het zuidelijke gedeelte van het onderzoeksgebied trof men eveneens olieresten in het bodemarchief aan. Deze vaststellingen tonen aan dat de bodem en de mogelijke interessante archeologische sporen en lagen sterk verstoord zijn geweest. Hoewel de geplande ingrepen tot een diepte van ca. 4 meter zullen reiken, is de kans tot het aantreffen van archeologische resten en sporen zeer klein en is het potentieel tot kennisvermeerdering bijgevolg laag.

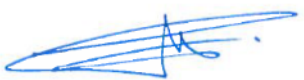
5.3 SAMENVATTING

Deze archeologienota werd opgesteld door ABO NV naar aanleiding van de bouw van een nieuw winkelketen. Het doel van dit onderzoek was driedig. Ten eerste werd op basis van de beschikbare informatie nagegaan of er archeologische resten te verwachten zijn op het terrein. Ten tweede werd nagegaan hoe goed deze archeologische resten zijn bewaard en in hoeverre ze zijn bedreigd door de geplande bouwwerken. Ten derde werd nagegaan wat het potentieel tot kennisvermeerdering is.

- 1) Uit het historische, archeologische, en landschappelijk onderzoek (hfdst. 3 en 4) blijkt dat het terrein op een matig natte, zandlemige bodem ligt die afdaalt richting de Demervallei in het noorden. Er zijn geen relevante archeologische vondsten of sporen aangetroffen in de directe omgeving. Het archeologisch potentieel van het studiegebied is dan ook zeer gering. Cartografische bronnen duiden er eveneens op dat het studiegebied steeds binnen het onbebouwde hinterland van Hasselt was gelegen tot de 20ste eeuw. Pas in de laatste decennia werd het terrein bebouwd.
- 2) De geplande werken voorzien in de afbraak van de huidige verhardingen en bebouwing en de bouw van een nieuwe supermarkt met ondergrondse parkeergarage. Recent uitgevoerde boringen (ABO nv) tonen aan dat het grootste gedeelte van het bodemarchief verstoord is tot maximaal ca. 2,5 meter diep. Hierdoor zijn mogelijk goed bewaarde archeologische resten en sporen gewijzigd en aangetast.
- 3) Het archeologisch potentieel is laag op basis van een landschappelijke, historische en archeologische analyse, waardoor de kans tot kennispotentieel eveneens minimaal is.

Op basis van bovenstaande argumenten wordt er **geen verder archeologisch onderzoek** geadviseerd.

6 KWALITEITSCONTROLE EN ONDERTEKENING

Naam	Functie	Handtekening	Datum
Patrick Hambach	Director		21 maart 2018
Toon Moeskops	Business Unit Manager		21 maart 2018
Anouk Van der Kelen	Archeoloog / Kwaliteitsverantwoordelijke		21 maart 2018
Jan Coenaerts	Archeoloog / Kwaliteitsverantwoordelijke		21 maart 2018

7 BIBLIOGRAFIE

7.1 LITERAIRE BRONNEN

CadGIS 2017: Kadasterkaarten [online], http://ccff-test1.minfin.be/cadgisweb/?local=nl_BE (geraadpleegd op 20 januari 2018).

Centrale Archeologische Inventaris: CAI 2017.

DOV Vlaanderen Bodemverkenner 2016: Topografische kaarten [online], <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage> (geraadpleegd op 20 januari 2018)

Geopunt Vlaanderen 2017: Basiskaarten (Luchtfoto 2015, Stratenplan) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 20 januari 2018).

Geopunt Vlaanderen 2017: Historische kaarten (Ferraris, Atlas van Buurtwegen, Vandermaelen, Popp) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 20 januari 2018).

Geopunt Vlaanderen 2017: Bodem kaarten (Bodemtypes, Bodemgebruik, Bodemerosie, WRB Soil Units, Tertiaire formaties, Quartaire formaties) [Online], <http://www.geopunt.be/kaart> (geraadpleegd op 20 januari 2018).

Inventaris bouwkundige Erfgoed: IBE 2018.

Nationaal Geografisch Instituut (NGI): Topografische kaart (1:10.000), [Online], www.ngi.be (geraadpleegd op 20 januari 2018).

Van Ranst E & Sys C., 2000, *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaarten van Vlaanderen (Schaal 1:20 000)*, Laboratorium voor bodemkunde, Universiteit Gent, Gent.